

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1889. Första Kammaren. N:o 25.

Onsdagen den 3 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr *De Maré* anmälde, att han inställt sig vid riksdagen.

Upplästes till justering protokollet för sammanträdet på förmiddagen den 27 sistlidne mars.

Herr Cederberg: Vid det sammanträde, för hvilket protokollet nu justeras, trodde jag mig från statsrådsbänken höra en insinuation att jag skulle vara påverkad af främmande intressen i frågan om utsyningsafgifterna. Jag yttrade redan då, att jag icke fullt hörde de ord, som jag här åsyftar, och jag har sedan mottagit en bestämd försäkran att orden icke rigtats mot mig utan mot de lapplandsbönder, som petitionerat i frågan. Af hvad jag då yttrade torde framgå, att orden icke heller i afseende å petitionärerna voro alldeles berättigade, och om jag icke ansåge tillfället olämpligt, skulle upplysningar i sådant afseende icke saknas. Meningen med mitt uppträdande nu har endast varit att beklaga den af mig nämnda missuppfattningen och anhålla om öfverseende för de ord, som i anledning deraf faldes.

Vidare upplästes till justering protokollet för aftonsammanträdet den 27 sistlidne mars, hvarefter båda de upplästa protokollen godkändes.

Upplästes och godkändes lagutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 26, till Konungen med förslag till förordning angående ändrad lydelse af § 47 mom. 2 och § 48 i förordningen om landsting den 21 mars 1862.

Kongl. Maj:ts
proposition om
uppförande af
ny teaterbygg-
nad m. m.

Föredrogs å nyo Kongl. Maj:ts den 30 sistlidne mars bordlagda
nådiga proposition till Riksdagen angående uppförande af ny teater-
byggnad å operahusets tomt m. m.

Herr Forssell: Lottertiaffärer i alla former hafva nu någon tid varit i vårt land förbjudna. Undantagna från förbudet hafva varit endast några sporadiskt uppträdande konst- och industrilotterier samt svenska statens premielån af 1860, hvaraf för närvarande finnas kvar blott 56,000 lotter. Verkan af den hemliga och otillåtna lottförsäljningen — hvilken man vanligen uppskattar för högt — kan svårigen hafva varit så stor eller trängt så vidt ut i alla samhällsklasser som verkan af en tillåten och med lagens skydd arbetande lottertiaffär. Följden häraf är, att den svenska allmänhetens spellust på långt när icke är mättad, än mindre öfvermåttad, att det finnes mycken sådan som ännu slumrar och kan väckas genom en laglig lottertiaffär, att sålunda den svenska marknaden med rätta kan betraktas som en jungfrulig jordmån, redo att gifva rikliga skördar för ett nytt utsäde. Denna omständighet är af stor vikt, när det gäller att bedöma det nu föreslagna premielånets *finansiella* vilkor.

Det hittills gällande förbudet mot lottertiaffärer har varit stödt af en temligen allmän opinion derom, att lotteriväsendet verkar mera ondt än godt, och att förbud å detta område är bättre än frihet. Nu saknas visst icke tecken dertill, att en omsvängning i denna opinion förberedes, och om man behöfver stöd för en dylik omsvängning, skall man lätt finna det uti vissa delar af herr statsrådet och chefens för finansdepartementet yttrande till statsrådsprotokollet i teaterfrågan. Vigtigare är dock, att teaterlånet kommer att verka som ett föredöme och en lockelse för många betydande intressen, hvilka, när det visar sig, att stora finansiella resultat på denna väg kunna ernås, skola tränga sig fram med anspråk på att i sin tur varda på samma sätt tillgodosedda. En af de största betänkligheterna vid teaterpremielånet är väl också farhågan för exemplets smitta och för de följande lån, som möjligen skola sälla sig till denna föregångare.

Men huru stark nu denna benägenhet för premielånesystemets vidare utveckling än må vara, hvad den än i framtiden må kunna åstadkomma till förändring af det allmänna tänkesättet och lagstiftningen, icke lär det vara någon fara för att följderna inträda genast. Det skall utan tvifvel komma att dröja åtskilliga år, innan ett nytt premielån för allmännyttigt ändamål kommer till stånd, och under dessa år skall således det nya teaterlånet vara nästan utan konkurrent på marknaden; det skall intaga en monopolställning just under den tid, som behöfves för lånets utspridning till allmänheten.

Detta är den andra omständigheten, som är af yttersta vikt att iakttaga vid bedömandet af teaterlånets finansiella vilkor, hvarom jag tillåter mig att till kammarens protokoll framställa några anmärkningar.

Vi hafva nu på någon tid här i Sverige varit så ovana att umgås med premielån och lotter, att det ej just är underligt, om man i början känner sig något främmande för dylika affärers detaljer, och om specialisterna med dem få handskas hur de vilja. Så vågar jag tro,

att de fleste af kammarens ledamöter mycket litet tänkt öfver frågan, huru man rätteligen skall uppskatta värdet och förutsäga priset på en premieobligation. Kongl. Maj:ts
proposition om
uppförande af
ny teaterbygg-
nad m. m.

Priset på en premieobligation bestämmes naturligtvis, såsom priset på alla andra obligationer, af flera *olika* faktorer. Sålunda inverkar utan tvifvel — ehuru i långt mindre grad än för öfriga obligationer — obligationsutställarens kredit; den verkar till och med så, att vissa dylika obligationer, utgifna af mindre vederhäftiga gäldenärer, icke kunnat undgå ödet att noteras långt under nominalvärdet. Vidare inverkar lånemarknadens ränteställning, och deruti kan man bland annat finna förklaringen dertill, att priset för premieobligationer, likasom för andra obligationer, under de sista åren så betydligt stegrats. Slutligen verkar såsom en mycket viktig faktor förhållandet mellan tillgång och efterfrågan. Å en marknad, der fullkomlig handelsfrihet för dylika värdepapper råder, skall nödvändigt priset på desamma blifva ett helt annat än på en marknad, der tillgången är begränsad genom monopol. Här af kan man också till stor del förklara den betydande stegringen i senare tider af prisen å den tyska marknaden för premieobligationer, hvilka vid sin första emission till och med noterades under nominalvärdet. Under 1850—60-talen rådde å denna marknad en mycket stor handelsfrihet å detta område, och tillgången var hardt nära obegränsad. Efter 1871 har marknaden blifvit nästan stängd för nya, framför allt för utländska, premielån och försvarad för de gamla.

Men det mest utmärkande för premielotterna är, att priset bestämmes mycket litet, ja man kan säga nästan alls icke, af deras intrinseka eller matematiska värde. Det matematiska värdet är i de flesta af dem 20—25 proc. under det nominella. I det nu föreslagna teaterlånet eger hvarje s. k. 20-kronors lott ett matematiskt värde af blott omkring 14 kronor; den är en 500,000:del icke af nominalbeloppet 10 millioner kronor med t. ex. 4 proc. ränta, utan en 500,000:del af 7 millioner kronor med $3\frac{1}{4}$ proc. ränta. Det hör ju också just till premielånens uppgift att för allmänheten fördölja detta lotternas intrinseka och verkliga värde genom att framkalla en helt annan faktor för prisbestämelsen — nemligen *spelchancerna*.

Att rätt beräkna denna värdefaktors inflytande i hvarje fall är naturligtvis ytterst svårt, bland annat därför att det beror på sådana omständigheter som allmänhetens lynne, smak och vanor. Men två faktorer äro dock dervid de hufvudsakligen bestämmande: å ena sidan spelchancernas förmåga att locka genom vinstutsigter, å andra sidan deras förmåga att betrygga mot förluster, å ena sidan beloppet af de fåtaliga men stora *vinsterna*, å andra sidan storleken af de minsta utlottningvärdena, af det som vid premielånen motsvarar klasslotteriernas *niter*. En verklig spelare, som köper en premielott, frågar efter utsigterna till vinst, men han frågar också, hvad det minsta beloppet är, hvarmed hans inköpta lott kan från och med nästa dragning utkomma. Är detta belopp t. ex. 40 kronor, så ser han helt villigt deri den naturliga gränsen nedåt för lottens pris; huru vida lottens nominella valör är 30, 20, 10 eller 5 kronor, det bekymrar honom föga, så länge han vet, att spelets resultat aldrig ger mindre än 40 kronor men väl mera.

(Forts.)

Kongl. Maj:ts
proposition om
uppförande af
ny teaterbygg-
nad m. m.
(Forts.)

Det ligger därför i premielånens natur, att den mäktiga värdefaktor, som vid dem utgöres af spelchancerna, skall fördölja och ersätta icke blott obligationernas verkliga och matematiska värde, utan äfven deras nominella värde. Den nominella valören blir därför vid dessa lotter af ännu mindre betydelse än vid vanliga obligationer. I den nominella valörens ställe träder valören af niterna såsom den gräns, kring hvilken deras pris naturligen bör oscillera.

Huru erfarenheten bekräftar dessa satser anhåller jag att få visa genom att på kammarens bord framlägga en tabell öfver nominalvärder, nitvärden och kurser för ett antal s. k. Loos Papiere, noterade å Berlins börs. Källorna för dessa uppgifter för åren 1875 och 1889 äro *Salings »Börsenpapiere»* 1878 och *Berliner Börsenzeitungs* kurslista för den 28 mars 1889. Deraf visar sig, att om jag undantager två italienska kommuners premielotter, på hvilkas prisbildning särskilda omständigheter inverkat, äro de gällande kurserna — oberoende af nominalvärderna — noterade icke under utan öfver det utlottningsvärde, som niterna ega, och höja sig mer eller mindre öfver detta värde.

Man skall kanske säga, att kurserna för flera af dessa lotter voro helt andra vid lånens första emission för många år sedan, att de då stodo mycket nära nominalvalören och i flera fall till och med något derunder. Men utom att, såsom nyss nämndes, dessa pris för 20 å 30 år sedan väsentligen berodde dels på marknadens rikliga och nästan obegränsade tillgång på dylika papper, dels på penningmarknadens dåvarande räntefot, så skall man ihågkomma, att för 20 å 30 år sedan voro nominalvärder och nitvärden för de flesta af dessa papper mycket litet, stundom alls icke skilda. De allra flesta tyska premielåns utlottningsplan har nemligen varit så anordnad, att det lägsta utlottningsvärdet under de första åren varit någorlunda lika med nominalvalören eller endast några procent högre, och att den sedan småningom men långsamt stiger med smärre belopp. Just deri ligger den kanske säkraste faktorn för lotternas successiva värdestegring. Den andra faktorn består deri, att genom den successiva minskningen af lotternas antal chancen ökas för de återstående att komma åt de stora vinsterna, en utsigt som dock väsentligen beror på amorteringsplanens byggnad, hvilken i oändlighet varierar. Der kunna de stora vinsternas lockelser vara mycket olika fördelade, stundom någorlunda jemnt öfver hela amorteringstiden, stundom mera hopade antingen mot slutet eller mot begynnelsen.

Det nu föreslagna svenska teaterlånet utmärker sig framför de flesta andra premielån genom en alldeles ovanligt djerf och rask tillämpning af hvad jag skulle vilja kalla bankir- eller financieringsprincipen för lånets utlottning. Dess amorteringsplan kastar nemligen, i likhet med vissa österrikiska premielån, med ens öfver bord 20-krone-lotternas nominalvärde och sätter i dess ställe såsom minsta utlottningsvärden eller niter redan från första dragningen det 50 proc. högre beloppet — 30 kronor. För jemförelsens skull må nämnas, att 1860 års lån för 10-thalerslotterna gaf niter, under de första fem åren, af 11 thaler, och att dessa niters belopp sedermera endast småningom stegrats, så att det först 1890 uppgår till 15 thaler.

Vidare äro i teaterlånets utlottningsplan under de första tio åren

de stora vinsterna hopade med i medeltal 135,000 kronor årligen, och det är intet som hindrar, att der kunna under de första 2 eller 3 åren erbjudas årliga vinstchancer å tillsammans 2—300,000 kronor. Redan vid 15:e året nedgår åter den årliga vinsttillgången till 50,000 kronor, för att mot slutet af amorteringen sjunka till 20,000 kronor.

*Kongl. Maj:ts
proposition om
uppförande af
ny teaterbygg-
nad m. m.*

(Forts.)

Kammarens ledamöter förstå nu lätt, att just på detta sätt skall en amorteringsplan vara uppställd för att underlätta och betrygga en snabb realisation af lotterna till högsta möjliga pris. De, som öfvertaga lånet, icke för att sjelfva spela utan för att uppsöka spelarne, kunna redan från början bjuda dem på en gång stora vinstchancer och ovanligt stora niter. Följden deraf blifver antagligen, att nominalvärdet af lotterna genast från början för de verkliga spelarnes ögon alldeles träder i bakgrunden.

Jag yttrade nyss, att niternas eller de lägsta »träffarnes» storlek i premiälån är den naturligaste gränsen nedåt för premielotternas pris, men att deras stegring derutöfver är af andra faktorer beroende, likasom priset visserligen till följd af särskilda förhållanden kan sänkas derunder. Huru mycket och huru snart äfven de svenska 20-kronorslotterna skola höjas i pris utöfver niternas värde, det kan ju nu icke beräknas. Men till någon ledning för en uppskattning af spelchancernas förmåga att höja prisen utöfver deras nedersta gräns, vill jag dock anföra, huru som för närvarande i Berlin betalas för

	Niterna i mark.	Kurs i mark.
Ansbach-Gunzenhausen 7-flor.-lotter	17,20	35,50
Augsburger 7-flor.-lotter	15,48	28,50
Braunschweiger 20-thal.-lotter	72	106,10
Meiningen 7-flor.-lotter	13,72	26,75
Pappenheimer 7-flor.-lotter	13,72	25,50
Bucharester 20-francs-lotter	16,20	49
Finska 10-thalers-lotter	36	53,75
Svenska d:o	42	84,60
Freiburger 15-francs-lotter	17	32,30
Neuenberg 10-francs-lotter	9,72	20,50
Rudolfsstiftelsens 10-flor.-loose	20,64	42,50

Såsom synes, stiger här premielotternas pris 25, 50 ja stundom mer än 100 proc. öfver nitvärderna. Vår egen lilla erfarenhet i sanma väg belöper sig dertill, att man för svenska 10-thalers-lotter, som hafva ett nominelt värde af 27,60 kronor och nästa 1 maj kunna utkomma med 38 kronor, och vid hvilka man under återstående 10 år har blott $\frac{3}{4}$ chance mot $99\frac{1}{4}$ att erhålla vinster öfver 93 kronor, i detta ögonblick betalas med 75 kronor, d. v. s. 100 proc. öfver niterna och nära 200 proc. öfver nominalvärdet.

Man har visserligen icke rätt att af dessa erfarenheter draga någon sådan slutsats, som att lotterna i det svenska teaterlånet genast eller ens mycket snart skola stiga till 25,50 eller 100 proc. utöfver lägsta nitvärdet, d. v. s. till 40, 50 eller 60 kronor. Ty det stora belopp af 10 millioner kronor, som det här gäller att placera, måste till en början öfva någon tryckning på marknaden, och först sedan den slum-

Kongl. Maj:ts proposition om uppförande af ny teaterbyggnad m. m.
(Forts.)

rande spellusten blifvit under någon tid vederbörligen upparbetad, kan man hoppas på dylika högre realisationer. Men näppeligen lär det få anses allt för sanguiniskt att antaga, att det från början lägsta nitvärdet, 30 kronor, också mycket snart blifver den punkt, kring hvilken salupriset för de *verkliga* spelarne kommer att oscillera, och att hvarje annan nominel emissionskurs blir ett teckningspris, som hufvudsakligen afser spekulationer.

Den verkliga lottspelaren i Sverige skall likasom den verkliga lottspelaren i andra länder säga sig, att då han aldrig riskerar att få sin obligation utlottad med mindre belopp än 30 kronor, då han gent emot utsigten till större vinster blott riskerar att icke få full ränta på detta niternas lägsta belopp, så är lotten, spelarne emellan, fullt värd 30 kronor, och deraf skall det verkliga priset också bestämmas — allt under förutsättning att marknaden är monopoliserad.

Det har i dessa dagar mycket ordats om det storartade och nya i den kombination, genom hvilken teaterns existens skulle betryggas; men man har näppeligen gjort sig reda för, hvaruti det nya och storartade verkligen består. Det ligger alldeles icke i teaterbyggnadens utförande genom afkastningen af ett lotteri; ty i flera årtionden och i många länder har man utfört dylika kombinationer. Mer än en offentlig byggnad har, om jag minnes rätt, dragit någon fördel af det svenska folkets spellust, den tiden beskattad genom kongl. nummerlotteriet. Nej, det för oss nya, det verkligen storartade ligger i den uppgjorda utlottningsplanen, i finansoperationen såsom ett geschäft. Om detta kan man säga, att det är beundransvärdt. Det är i högsta grad skickligt att så bedrifva saken, att sedan 3 millioner kronor tagits ur lånet för teatern, samma lån å nominelt 10 millioner kronor kan, under hägnat af entusiasmen för teatern, med stödet af ett faktiskt monopol och med nyttjande af en icke mättad spellystnad, inom kort tid realiseras till ett pris, som bör inbringa icke 10 utan snarare 15 millioner.

Men just därför att denna plan är så förtjenstfull, måste man låta den samma komma till den nytta som vederbör. Det vore otacksamt att låta dess vackra frukter gagnlöst förfaras. Man må nu gerna betrakta dessa premielån som förlustemedel, eller, om man älskar paradoxer, såsom medel för sparsamhetens befrämjande, men rättast angifves dock dess ekonomiska karakter, om man säger, att de äro medel att beskatta allmänhetens spellust. En sådan beskattning framträder ju alldeles tydligt i de 3 millioner, som genom detta lån skola från allmänheten tillföras teatern; men hvad äro då de 5 eller flera millioner, som från allmänheten uttagas, när dessa 20-kronorslotter erhålla sin slutliga placering hos spelarne till pris af 30 kronor eller mera? Naturligtvis också en beskattning, men en sådan som icke går till allmänt gagn. Riktigast betecknar man den ifrågavarande operationen, om man säger, att staten, då han förlänar monopolet för detta lån, dervid genom en mellanhand, teaterkonsortiet, till en annan mellanhand, finanskonsortiet, och kanske till en tredje mellanhand upplåter, mot fastställd afgift, detta beskattningsmedel på förpaktning, och att hela differensen mellan det nominella lånebeloppet och realisationspriset är förpaktningstvinst för alla mellanhänder — utom för teaterkonsortiet.

Nu bör man visst icke missunna mellanhänderna den skäligen vinst, som svarar mot deras risk, ränteförlust och arbete, och icke heller kan man i dylika affärer undkomma mellanhänder. Jag vill därför visst icke hafva sagt, att emissionskursen för lånet kan bestännas till 30 kronor, eller ens i närheten deraf; det måste finnas någon lockelse äfven för spekulation vid dylik emission. Men en sådan vinst som den, hvilken antagligen skall uppkomma på detta lån, om det till finanskonsortiet öfverlätas för 20 kronor, en vinst som uppkommer hufvudsakligen genom monopolet och genom den skickliga utlottningsplanen, den är efter min tanke *icke skäligen*.

*Kongl. Maj:ts
proposition om
uppförande af
ny teaterbyggnad m. m.*

(Forts.)

Jag vågar ock påstå, att om de utmärkte män, som bildat teaterkonsortiet, icke hade med en allt för ängslig grannlagenhet skyndat att genast ställa sig utom och öfver all befattning med lånets finansiering, om de hade åt denna viktiga fråga egnat en grundligare uppmärksamhet, så hade de säkerligen icke kunnat kasta ifrån sig ett dylikt lån till nominalvärdet, d. v. s. till ett pris, som så betydligt understiger det antagliga parivärdet. De skulle då nog hafva mera fäst sig dervid, att hvarje ökning af en krona i lotternas försäljningspris motsvarar på hela lånet en half million, och att en tillökning af en eller två millioner i teaterns fondationskapital skulle mera än någonting annat bidraga att stärka dess ställning och trygga dess utveckling.

Jag har framfört denna anmärkning, emedan det synes mig af vigt att i tid ävägbringa någon rättelse i det anmärkta förhållandet. Om vi uteslutande hafva att göra med ett konsortium af svenska banker, hvilka i lånet deltagit i väsentlig mån för det goda ändamålets skull, om ock med någon förhoppning om skälig ersättning för risk, ränteförlust och arbete, så tviflar jag icke derpå, att sådana uppgörelser kunna träffas, som, med vederbörligt afseende på upplysta omständigheter, reducera mellanhändernas vinst till måttliga dimensioner.

Skulle det åter förhålla sig så, som nu temligen allmänt påstås, att bakom de svenska bankernas konsortium står ett utländskt konsortium, och skulle genom någon oförsigtighet detta konsortium hafva förvärfvat anspråk på att öfvertaga hela lånet och derpå draga största delen af vinsten, skulle slutligen dessa anspråk icke kunna skjutas åt sidan, då fruktar jag, att det ur alla synpunkter och icke minst i teaterns intresse vore bäst att låta hela denna premielåneaffär göras om igen på sundare grundvalar.

Jag förutser, att man äfven denna gång skall söka nedtysta min anmärkning med högljudt rop på teaterfrågans lösning och göra mig misstänkt för önskan att motverka just denna fråga. Men den beskyllningen tager jag mycket lugnt och besvarar den med frågan, huru vida det är teaterns betryggande som är hufvudsak eller finansoperationen. Om det är den senare som är hufvudsak, och teaterfrågan endast tjenarinna åt densamma, då är det verkligen våda vid att lyssna till hvad jag anført. Om det åter förhåller sig så, att teaterns betryggande är hufvuduppgiften, och finansoperationen blott en tjenarinna åt detta syfte, då är det intet ondt uti att närmare skärskåda och, om det behöfs, revidera denna finansoperation. Ty intresset för teatern är tillräckligt stort för att främja den frågans slutliga lösning, äfven om

Kongl. Maj:ts denna skulle, till följd af dess nuvarande finansiella vilkor, blifva på proposition om ett år uppskjuten.

uppförande af
ny teaterbygg-
nad m. m.

(Forts.)

Efter härmed slutad öfverläggning hänvisades den nu föredragna kongl. propositionen tillika med herr *ForsSELLS* med anledning af den samma afgifna yttrande till statsutskottet.

Föredrogos å nyo och hänvisades till statsutskottet Kongl. Maj:ts nedannämnda, den 30 nästlidne mars bordlagda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående utbyte af mark mellan kronan och Stockholms stad vid Artilleriplanen m. m.;

2:o) angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter sjömannen Robert Sahlin;

3:o) med förslag till ordnande af döfstumundervisningen i riket;

4:o) angående jordafsöndring från kungsladugården Borgholm i Kalmar län; samt

5:o) angående lindring i villkoren för ett åt Hjelmarens och Qvismarens sjösänkingsbolag af staten beviljad lån å 2,000,000 kronor.

Föredrogs och lades till handlingarna konstitutionsutskottets den 30 sistlidne mars bordlagda memorial n:o 5, i anledning af återremiss af utskottets memorial n:o 4, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Efter föredragning af statsutskottets nedannämnda, den 30 nästlidne mars bordlagda memorial:

n:o 43, med förslag till voteringsproposition i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i en fråga rörande anslagen under riksstatens sjunde hufvudtitel; och

n:o 44, med förslag till voteringspropositioner i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i åtskilliga frågor rörande anslagen under riksstatens nionde hufvudtitel;

godkändes de föreslagna voteringspropositionerna.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran bevillningsutskottets den 30 sistlidne mars bordlagda memorial n:o 8.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande bankoutskottets den 27 och 29 nästlidne mars bordlagda utlåtande n:o 8, i anledning

af dels motioner om inrättande af ytterligare afdelningskontor af riksbanken, dels herr J. Eklunds motion angående ändring i vilkoren för riksbankens afdelningskontors i Kalmar verksamhet.

1 punkten.

Utskottets hemställan bifölls.

2 punkten.

*Inrättande af
ett riksbankens
afdelningskon-
tor i Karlstad.*

Herr Bergström: Herr grefve och talman! Att inrätta ett nytt riksbankens afdelningskontor är enligt min tanke att taga ett ytterligare steg på en väg, som icke är god och hvilken slutligen skall leda dertill, att riksbanken, centralbanken, som man ju afser skola i näraste framtid blifva vår enda sedelutgifvande bank och som tillika har den viktiga och stora uppgiften att, såsom det heter i 1668 års riksdagsbeslut, »bibehålla det inländska myntet vid dess rätta och skäligen valör samt hindra och förekomma främmande myntsarters obilliga och egenmäktiga stegrande», att, säger jag, riksbanken varder söndersplittrad i en mängd särskilda länekassor, spridda öfver hela riket. Jag känner emellertid allt för väl benägenheten hos dem, som för närvarande hafva magten inom riksdagen, att vandra denna väg till slutet, för att anse det löna mödan att bekämpa detta ytterligare steg på densamma.

Jag har således icke uppträdt för att bestrida förslaget att förlägga ett nytt afdelningskontor i Karlstad och jag är tacksam för det herrar fullmäktige i riksbanken eller åtminstone deras pluralitet liksom bankoutskottet sökt råda bot mot de olägenheter, som äro en följd af ifrågasatt system, att splittra riksbanken i särskilda länekassor. Ett af flera sätt att råda bot mot systemet är, såsom man finner af detta betänkande, att fullmäktige i riksbanken söka minska utlåning och beviljande af kreditiv mot namnsäkerhet, hvarför också fullmäktige förbehållit sig rätten att äfven hvad angår nyinrättade afdelningskontor pröfva ansökningar om sådana låns erhållande; denna ordning har tillämpats vid det nya afdelningskontoret i Kalmar och är nu afsedd att ytterligare tillämpas vid det blifvande afdelningskontoret i Karlstad. Mot detta har jag ej heller den minsta invändning att göra; tvärt om har jag med tillfredsställelse medverkat till det afslag, denna kommare nyss gifvit på herr Eklunds motion om ändring af berörda anordning.

Men jag föreställer mig, att det kunde inträffa, i synnerhet inom det nu ifrågasatta nya länedistriktet, nemligen Vermlands län, att vissa större affärsmän, hvilka äro i tillfälle att söka och få kreditivlån mot endast namnsäkerhet, skulle önska begagna sitt kreditiv, icke vid afdelningskontoret, utan vid hufvudkontoret i Stockholm. Så vidt jag vet och kan fatta bankreglementets föreskrifter i detta afseende, lägger dess nuvarande lydelse hinder i vägen för att låntagarne skulle erhålla en sådan frihet. Om således ett nytt länedistrikt tillkommer, blifva också de der inom boende tvungne att begagna sitt kreditiv, så vidt detsamma blifvit lemnadt mot namnsäkerhet, vid afdelningskontoret. I den del af bankreglementet, hvilken handlar om utlåningsrörelsen, och i dess 25 § bestämmes rikets distriktsindelning i utlåningshänseende.

Inrättande af ett riksbankens afdelningskontor i Karlstad. Der förekommer emellertid ett undantag till förmån för lån utan afbetalningsrätt mot realsäkerhet samt kreditiv mot enahanda slags säkerhet. Dessa få meddelas vid hufvudkontoret utan hinder af distriktsindelningen. Jag tror det skulle vara förmånligt för riksbanken, om fullmäktige finge samma frihet att vid hufvudkontoret meddela också kreditiv mot namsäkerhet. Många af de affärsmän, på hvilka jag syftar, behöfva hafva sin kreditivörelse i hufvudstaden, och om de icke kunna få detta behof tillfredsstäldt vid riksbankens hufvudkontor, så vända de sig till andra penninginrättningar i hufvudstaden. Följden blir, att riksbankens krets af kunder minskas.

(Forts.)

Jag vill därför göra en vördsam hemställan till vederbörande att taga i öfvervägande, huru vida ej fullmäktige borde ega frihet att utan hinder af distriktsindelningen vid beviljandet af kreditiv mot namsäkerhet, hvaraf låntagaren önskar begagna sig i hufvudstaden, också tillstädja dess begagnande vid hufvudkontoret och icke genom distriktsindelningen vara inskränkta till kreditivens meddelande vid afdelningskontoren, dock så att det icke måtte vara någon tillåtet att både vid hufvud- och afdelningskontor begagna sin kreditivrätt.

Herr Wallenius: Då jag tagit mig friheten motionera om ett riksbankens afdelningskontor i Mariestad, så ber jag att vid denna punkt få yttra några ord. I motsats mot den föregående talaren har jag alltid varit af den åsigten, att penningrörelsen bör så småningom öfvertagas af riksbanken, så långt det låter sig göra, och på grund af denna min åsigt vill jag alltid vara med om att så mycket som möjligt i landsorten utsträcka riksbankens lånerörelse. Det är alla bekant, huru väl de, som hafva säkra affärer, blifva betjenade af riksbanken, och jag önskar lifligt, att detta stora tillmötesgående måtte komma allmogen i Sverige till del derigenom, att afdelningskontor inrättas i landsorten. Allmogen har icke så lätt att komma upp till hufvudkontoret, utan den får söka att få sina penningbehof tillfredsstälda hos de enskilda bankerna, och der erhåller den icke så billig ränta och blir icke så väl betjenad som i riksbanken, äfven om den har de bästa affärer och de bästa papper.

Emellertid gläder det mig, att utsigterna till att afdelningskontor skola blifva inrättade i landsbygden icke blifvit afklippta, ty att nu inrättandet af ett afdelningskontor i Karlstad blifvit af utskottet tillstyrkt, gifver mig förhoppning att med framtiden få ett dylikt äfven inom det län jag representerar. Det gläder mig tillika att detta afdelningskontor blir förlagdt i residensstaden, ty vi hafva då godt hopp att äfven i Skaraborgs län få det i residensstaden. Det är alla bekant, huru mycken nytta ett riksbankens afdelningskontor kan göra vid de stora penningtransaktioner, som Kongl. Maj:ts befallningshafvande har att besörja, och vill jag därför uttrycka min lifliga förhoppning att snart få ett afdelningskontor i Mariestad.

Jag har för närvarande intet vidare att yrka i denna sak.

Friherre Åkerhielm: Med anledning af det yttrande, som afgafs från talarestolen af lagutskottets ärade ordförande, anhåller jag att, på samma gång jag erinrar om att jag tillförene alltid sökt motsätta mig

inrättandet af nya afdelningskontor, få nämna, att jag nu äfven *Inrättande af* fortfarande i hufvudsak är af samma mening angående riksbankens *ett riksbankens* verksamhet som den förste talaren. Om jag emellertid vid denna riksdag icke finnes antecknad såsom reservant vid bankoutslottets nu föredragna betänkande, kommer detta sig deraf, att jag af erfarenheten *afdelningskontor i Karlstad.* lärt, att hvad skäl som än förebrias mot sönderdelandet af riksbankens verksamhet och svårigheten för fullmäktige att bibehålla öfverinseende och ledning, beslutar dock Riksdagen inrättandet tid efter annan af nya afdelningskontor i orterna. Då nu dertill kommer, att bankofullmäktige denna gången varit enhälliga i sin tillstyrkan, att en tid förgått utan ytterligare splittring af riksbankens verksamhet, under hvilken tid banken bör vunnit i styrka, och att det afdelningskontor, som nu föreslagits till inrättande, föreslagits med en verksamhet i den inskränkta form, som blifvit pröfvad i Kalmar, så har jag trott mig böra falla undan för hvad jag ansett sannolikt blifva Riksdagens slutliga afgörande. Men detta hindrar icke, att jag anser det af herr Bergström anförda önskningsmålet om en ändring i bankoreglementet i syfte att utvidga fullmäktiges rättigheter och söka undanröjda den olägenhet, som möjligen kan uppstå för den större affärsrörelsen, kunna vara ganska afsevärdt. Jag vill dertill för kammararen omnämna, att bankoreglementet ännu icke undergått granskning i bankoutslottet och att alltså, då herr Bergströms anförande väl lär blifva känt både för bankofullmäktige och för bankoutslottet, det säkerligen icke kommer att blifva förbiset.

Jag har intet yrkande att göra.

Efter härmed slutad öfverläggning bifölls utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

3 punkten.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs å nyo Första Kammarens tillfälliga utskotts den 27 och 29 sistlidne mars bordlagda utlåtande n:o 8, i anledning af förslag om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående ändring i 15 § i gällande folkskolestadgan. *Ifrågasatt ändring af 15 § i folkskolestadgan.*

Herr statsrådet Wennerberg: Vid jemförelse mellan de båda förslag till skrifvelse till Kongl. Maj:t i detta ärende, hvilka nu föreliggas, dels från Andra Kammararen och dels från Första Kammarens tillfälliga utskott, torde hvar och en inse, att det i Första Kammarens utskotts betänkande framlagda är att föredraga. Enligt Andra Kammarens hemställan skulle en allt för stor magt läggas hos skolråden, och de vederbörande, hvarom talas i folkskolestadgan och som torde vara bäst i tillfälle att bedöma de lokala förhållandena, vara derifrån utestängda. I Första Kammarens utskotts betänkande är denna olägenhet undanröjd. Domkapitlet får också, enligt detta, tillfälle att aflemna yttrande.

Ifrågasatt
ändring af § i folkskole-
stadgan.
(Forts.)

Men det torde i alla fall kunna ifrågasättas, om en skrivelse af ifrågasatta innehållet verkligen är af den betydighet, att kammaren bör fästa det afseende vid densamma, som utaf det tillfälliga utskottet tyckes vara framhållet. Jag ber därför att få derom yttra några ord.

Här är fråga om att den föreskrift, hvarigenom tillräcklig tid lemnas åt lärjungarne att få spisa middag, skulle borttagas och i stället en tid af fem timmar i följd, med korta uppehåll mellan hvarje timme, skulle få användas för att bibringa dem den undervisning, som dermed är afsedd. Under förhandlingarna härom i Andra Kammaren, der jag väl icke var närvarande, men hvilka förhandlingar jag har varit i tillfälle att läsa i protokollet, var det i synnerhet två personer, en framstående läkare och en framstående undervisare, som med bestämdhet yttrade sig mot detta förslag. Det är också, mine herrar, ur hygienisk och pedagogisk synpunkt, som jag anhåller att nu få yttra några ord.

De flesta skolbarnen hafva alltid någon väg att gå till skolan, ofta är denna icke obetydlig, så att det går åt någon gång kanske ända till två timmar; dock torde detta höra till undantagen och låtom oss därför nöja oss med att öfver hufvud antaga en timme. Då komma de till skolan efter en i största allmänhet intagen mycket tarflig frukost. För många består denna af ett par bitar bröd, som de äta under vägen, någon gång har det hemma beståtts litet mjölk eller välling. Någon synnerligt stark föda är det i allra flesta fall icke, som gifves åt allmogens barn. Efter en timmes vandring alltså skall sedan följa fem timmars sammanhängande undervisning. Hvilken fullvuxen skulle icke känna sig efter en sådan ihållande ansträngning, i synnerhet om läraren är någorlunda duglig, lekamligen uttröttad? Kanske är då den tid förgången, då egentligen aptiten var och borde vara som starkast. Den läkare, jag nämnde, yttrade också, att det var i hög grad origtigt att låta barnen på detta vis en lång tid gå utan föda, helst, såsom vi veta, det i allmänhet förhåller sig så, att, der sådant *kan* ske, man icke låter mer än tre till fyra timmar förflyta för en yngre person, utan att af honom under tiden någon föda intages.

Men den andra sidan af saken är ännu mera betänkelig. Man vill, att uppmärksamheten hos dessa ännu outvecklade barn skall kunna hela tiden vara tillräckligt stor för att inhemta undervisning i fem timmar, endast med små afbrott då och då. Det är för mycket fordradt. Man fordrar det icke af den äldre ungdomen vid våra allmänna läroverk; hvarför då fordra det af barnen vid folkskolorna? Man fordrar det icke ens af oss, som äro fullvuxna. När vi hafva haft fem timmars plenum och dock derförut fått tillräcklig föda, börjar påtagligen intresset att slappna, och uppmärksamheten, hvarmed vi afhöra anförandena, att betydligt förminskas. — Men det är icke nog med barnen. Hurdana skola de lärare vara beskaffade, som under fem timmar med samma lifaktighet, samma intresse och samma jemnhet i lynnet skola kunna lemna undervisning till fromma och nytta för barnen?

Det finnes visserligen lokala förhållanden, som kunna göra undantag önskliga. I rikare, tätt bebyggda trakter, der kanske större delen af skolgudomen är bosatt i närheten af skolan, der kan det då och då finnas skäl till undantag; och det har visat sig, att på särskild begäran

har Kongl. Maj:t lemnat bifall till sådana undantag. Men om ur författningen borttages nuvarande i pedagogiskt och hygieniskt afseende fullt befogade och berättigade föreskrift, så skulle naturligtvis det normala blifva, icke att iakttaga den pedagogiska och hygieniska ändamålsenligheten vid undervisningen, utan att söka, sasom hos oss svenskar är mycket vanligt, arbeta dugtigt en stund för att vara af med saken sedan. Detta önskar här och der någon målsman, men visst icke de flesta. Detta önskar må hända en och annan bland lärjungarne sjelfva, men icke af giltiga motiv. De, som önska det, äro egentligen lärarne sjelfva. Jag tror dock icke, att vi hafva rättighet att fästa större afseende på dem än på barnen.

Diskussionen i denna fråga var ganska liflig i Andra Kammaren, och resultatet blef sådant, att man kan säga, att ungefär hälften stod emot hälften. Det var 86 ja och 79 nej.

Då jag nu talar från denna plats, så kan det icke falla mig in att, då det gäller en skrifvelse till Kongl. Maj:t, begagna mig af min rätt att göra ett yrkande; men jag har ansett det vara min skyldighet att omtala för kammaren *min* ståndpunkt i ärendet.

Herr Billing: Då jag begärde ordet, visste jag icke, att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet skulle uttala sin mening i frågan. Sedan han nu har uttalat den, skulle jag kunna nedlägga mitt ord, då jag icke blott i allt instämmer i hvad han yttrade, utan han också sade hufvudsaken af hvad jag hade ämnat uttala. Jag skall försöka att icke upprepa allt för mycket af det, som han har sagt, men ber dock att få betona de skäl, hvarför jag alldeles bestämdt yrkar afslag å betänkandet.

Först och främst kan man väl säga, att i en sådan fråga som den föreliggande, hvilken rör en bestämmelse i folkskolestadgan, om hvilken stadga det tillhör Kongl. Maj:t ensam att bestämma, mycket starka grunder böra förefinnas, för att Riksdagen skall affärda en skrifvelse till Kongl. Maj:t. Men jag lemnar den antydda synpunkten derhän och fäster mig blott vid sjelfva materian i ärendet och ber att ytterligare få fästa herrarnes uppmärksamhet på, hvarom frågan här gäller. I 15 § af folkskolestadgan föreskrifves: »att mellan förmiddagens och eftermiddagens lärotimmar lemnas en längre ledighet, hvilken, med hänsyn till förhållandena under olika årstider och på olika orter, bör utsträckas till en eller två timmar». Det är alldeles samma bestämmelse, som gäller rörande undervisningen i våra elementarläroverk, och den har ansetts vara af en ganska betydlig vikt för undervisningens framgång. Nu är fråga om att borttaga denna bestämmelse. Der särskild anledning förefunnits, har också undantag från tillämpningen af densamma blifvit beviljad efter ansökning hos Kongl. Maj:t. Nu gäller frågan, huru vida undantagen från denna bestämmelse skola fortfarande vara undantag, eller huru vida de skola blifva regel. Frågar man, hvilka fördelarne skulle blifva af den ifrågasatta förändringen, så synes det mig, som om svaret blefve: fördelarne skulle väsentligen komma att bestå deri, att folkskolelärarne skulle få en mera samlad ledig tid. Detta är en ganska afsevärd fördel för många ibland dem. De kunde använda denna lediga tid till åtskilligt annat, som icke

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.
(Forts.)*

Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.

(Forts.)

vändigt sammanhänger med deras verksamhet som folkskolelärare, och ingen unnar dem hellre än jag att egna sin tid åt sådant. Men jag tror, att ingen kan påstå, att den här föreslagna förändringen skulle medföra någon fördel för sjelfva skolarbetet annat än i mycket enstaka undantagsfall, ty man behöfver icke hafva mycken pedagogisk erfarenhet för att inse, att det icke kan vara lämpligt för en lärare att undervisa fem timmar i rad dag efter dag. Ännu mindre kan det vara lämpligt för skolarbetet, att små barn få arbeta fem timmar i rad dag efter dag. Vi skola besinna, att dessa barn äro från sju till fjorton år gamla, och jag hemställer till herrarnes egen erfarenhet, i synnerhet deras, som sjelfva hafva barn, huru vida det är möjligt att hos små barn, 7- till 14-åringar, underhålla intresset under fem timmars oafbruten undervisning. Jag räknar nemligen icke de små afbrotten på 10 minuter eller en qvart.

Ser jag saken från skolarbetets synpunkt, måste jag således komma till det resultatet, att den föreslagna förändringen skulle medföra skada i stället för gagn. Deraf synes mig böra dragas en oemotsäglich slutsats, nemligen den, att den ordning, som här åsyftas, bör icke blifva regel utan endast få förekomma i undantagsfall, der särskilda skäl tala för densamma. Både Andra Kammarens och Första Kammarens tillfälliga utskott hafva senterat detta, ty Andra Kammarens utskott säger, att den föreslagna förändringen »i allmänhet icke kan anses af behöfvet påkallad», och Första Kammarens tillfälliga utskott säger »för så vidt i särskildt fall giltiga skäl tala för en slik anordning». I dessa uttalanden synas båda utskotten hafva sagt, att den föreslagna anordningen borde vara undantagsfall, men icke borde blifva regel. Men är detta riktigt, hvilket jag tror omöjligen kan bestridas, så synes deraf konklusionen böra blifva, att i skolstadgan bör stå hvad som bör vara regel, men att der det finnes särskilda skäl till undantag från den allmänna regeln, der bör undantag göras. Sådan är ställningen just nu. Nu står det i skolstadgan, att det skall vara ett afbrott på en eller två timmar mellan för- och eftermiddagsläsningen, men der särskilda skäl föreligga till undantag, beviljas sådant efter särskild ansökan hos Kongl. Maj:t. Åtskilliga sådana undantag hafva blifvit beviljade. Jag hemställer, huru vida det verkligen kan vara skäl att upphäfva denna allmänna regel och göra det, som man anser böra vara regel, till undantag och tvärt om. Men så blir följden, om Kongl. Maj:t bifaller Riksdagens skrifvelse, ty då skulle församlingarna hafva frihet att ordna i detta hänseende, huru de ville, och hvad blefve följden? Jo, då skulle hvilken församling som helst kunna besluta: vi vilja icke hafva någon mellantid mellan för- och eftermiddagsläsning. Inspektören och domkapitlet, som skall stadfästa läsordningen i denna punkt, skulle icke kunna neka att stadfästa ett sådant beslut, annat än för så vidt mycket starka grunder talade emot stadfästelsen. Alltså, *då* skulle mycket starka grunder finnas för att neka stadfästelse på detta, som borde vara undantag från den allmänna regeln, då deremot *nu* det behöfs särdeles starka skäl för att få undantaget beviljadt.

Detta skulle blifva följden af ett bifall till utskottets förslag, och då jag icke kan komma ifrån, att det bör finnas särskilda starka grunder, för att läsningen skall få fortfara fem timmar i rad, men det der-

emot icke behöfves särskilda starka grunder, för att det skall vara ett afbrott på en eller två timmar mellan för- och eftermiddagsläsning, så nödgas jag yrka afslag på utskottets betänkande.

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.*

(Forts.)

Herr Hedlund: Utan att ingå i någon pröfning af hvad som i fråga om den föreslagna förändringen skulle vara ändamålsenligt eller icke, hvarom dessutom är taladt tillräckligt af de föregående talarne, vill jag blott uttala, att jag verkligen tycker, att Riksdagen har tillräckligt med ärenden, utan att man tillika skall ingå i bestämmelser om timantalet för undervisningen. Det synes mig vara tillräckligt mycket, när i Kongl. Maj:ts hand ligger att öfver hela rikets skolväsende, från Ystad till Haparanda, lemna så detaljerade föreskrifter, som folkskolestadgan innehåller. Det kan också vara tillräckligt, att skolråd, inspektörer och domkapitel sysselsätta sig med dessa saker utan att de slutligen skulle komma till Riksdagen. Man har icke sällan hört talas om, att Riksdagen har benägenhet att göra sig till regerande Riksdag, men här är man mer än någonsin inne på den vägen. Det är visserligen sant, att här endast är fråga om en ändring i folkskolestadgan, men skall Riksdagen ingripa i en sådan sak, bör ändringen innebära en viktigare sak än den, hvarom här är fråga. Jag instämmer i yrkandet om afslag.

Herr Rundbäck: Här har blifvit mycket anfördt mot utskottets förslag, och då jag varit med om att godkänna detsamma inom utskottet, tillhör det mig ock att här framhålla några af de ganska viktiga skäl, som tala för detsamma. Här är visserligen sagdt af både den förste och den senaste talaren, att frågan är ganska liten och obetydlig. Ja, det kommer an på, huru man betraktar henne. Jag skall dock be att sedermera få betrakta den ur en synpunkt, som visar, att den ingalunda är liten utan af ganska stor betydelse.

Vidare har, hufvudsakligast af den andre talaren i ordningen, framhållits, att utskottets förslag endast hänsyftade på några undantagsfall, och att dessa fortfarande såsom hittills borde pröfvas och behandlas såsom undantag, hvaremot den nu gällande föreskriften rörande den dagliga lärotidens anordning borde allt framgent gälla som regel och såsom sådan bibehållas oförändrad. Rigtigheten af detta påstående erkänner jag så till vida, som antalet af de skolor, hvilka utskottets förslag äsyftar, verkligen kunna betraktas såsom undantag i jämförelse med de många skolor, der den nu föreskrifna anordningen af den dagliga undervisningstiden bör bibehållas. Men jag ber dock få fästa kammarens uppmärksamhet derpå, att dessa undantag uppgå, såsom jag tror, till ett vida större antal än ett tusen; och att man i alla dessa undantagsfall skall behöfva gå till kungs för att få dispens från gällande lag, oaktadt de giltigaste skäl möjligen tala för en sådan anordning, som utskottet föreslagit, det kan jag ingalunda anse såsom riktigt och lämpligt.

Den förste ärade talaren framhöll de hygieniska och pedagogiska synpunkterna och åberopade såsom bevis för det vådliga i hvad utskottet föreslagit, att en läkare i Andra Kammaren hade underrättat den kammaren om, att förslaget vore mycket riskabelt för barnens

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.*

(Forts.)

helsa. Ja, det kommer an på, om man tillämpar det på sådana stäl-
len, der det icke bör tillämpas, men tillämpar man det blott på sådana
ställen, der det icke är förenadt med någon risk, så anser jag, att det
yttrandet af den nämnde fackmannen ingenting betyder. Derom dock
mera längre fram.

Jag vill nu i korthet påpeka, att i vårt land äro undervisnings-
anstalterna till sin organisation, till sina lärotider, till sin undervis-
ningsuppgift och till barnens ståndpunkt i ålder och utveckling så
olikartade. att det icke är möjligt att ordna dem lika allesamman.
Den anordning, som passar på en plats, passar icke på en annan, och
derför bör skollagstiftningen vara så inrättad, om den skall riktigt
motsvara sin uppgift, att den icke stöper allt i en form eller regel-
binder allt i stel likformighet, utan i stället låter vederbörande hafva
en relativ frihet att ordna undervisningen efter sig företeende omstän-
digheter på sätt, som kan finnas för ändamålet mest lämpligt. Detta
gäller äfven om den punkt i skollagen, hvarom här är fråga; och der-
för ber jag att nu få framhålla, i hvilka slags skolor jag anser, att
denna anordning icke bör tillämpas, och i hvilka skolor jag anser, att
den bör tillämpas. Salunda anser jag, att man alls icke kan eller bör
tillämpa anordningen i sådana skolor, der läsningen fortgår mer än 5
timmar dagligen, och utskottet har också uttryckligen undantagit sådana
skolor från denna anordning. Med dessa skolor, som jag nu omtalar,
förstas nästan alla egentliga folkskolor på landet, enär i desamma
nästan alltid läses sex timmar om dagen. Vidare anser jag, att i alla
våra småskolor, hvilkas antal uppgår till öfver 5,000, duger det icke
alls att tillämpa denna anordning, fastän den dagliga lärotiden i dem
icke får öfverstiga 5 timmar. Herr biskop Billing har rätt deri, att
det skulle vara en tortyr till både själ och kropp för småbarnen, om
man ville tvinga dem att sitta stilla och hänga öfver boken i en skola
5 timmar å rad utan något längre uppehåll eller afbrott under tiden.
Och slutligen finnes det en del egentliga folkskolor för äldre barn,
der man icke heller undervisar mer än 5 timmar, men der barnen gå
i skolan dag efter dag flere månader i sammanhängande följd. Der
går det icke heller an att tillämpa denna anordning.

Men, mine herrar, det finnes andra skolor, der det mycket väl
går an, och der det icke blott går an, utan är verkligen ganska för-
delaktigt att ordna undervisningen på det sätt utskottet föreslagit. I
det hänseendet vill jag främst framhålla alla våra fortsättningsskolor,
hvilkas antal år 1887 uppgick till 735. Dessa skolor hållas blott 6
veckor om året, och de upptaga endast sådana barn, som hafva genom-
gått folkskolan och med goda vitsord tagit utexamen derifrån. De äro
i en ålder af 13 till 15 år, mogna, utvecklade och arbetsföra, och det
må väl ingen af herrarne misstänka, att dessa barn skola plågas och
misshandlas, om de få afsluta sitt dagliga skolarbete på 5 timmar före
middagsmålet och icke behöfva taga en del deraf på förmiddagen och
en del på eftermiddagen. Äfven finnes det andra egentliga folkskolor,
der man läser 5 timmar om dagen, men der barnen autingen i olika
afdelningar gå i skolan blott hvarannan dag, eller ock, der skolan flyt-
tas mellan två stationer med 4 månaders årlig lärotid på hvar station,
hvilken tid delas i två terminer, en på våren och en på hösten, hvar-

dera under två månader. Att barnen äfven i dessa skolor utan minsta risk för sin helsa samt sin andliga och kroppsliga utveckling kunna läsa sina 5 timmar före middagsmålet, bör hvar och en tydligen inse. Herrarne se alltså, att det finnes, utom fortsättningsskolorna, ännu ytterligare några hundra skolor, der denna anordning utan olägenhet kan tillämpas. Och då är det sannerligen icke en så liten sak, att i alla dessa fall, oakadt det visar sig, att de med fördel kunna tillämpa den föreslagna anordningen, behöfva gå till Kongl. Maj:t och begära såsom en nåd att få ordna undervisningen på det sätt, som de anse bäst.

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.
(Forts.)*

För öfrigt skall jag bedja att mot hvad den förste talaren nämnde äfvensom mot hvad fackmannen i Andra Kammaren lärer yttrat, nemligen att man genom tillämpning af den ifrågavarande anordningen riskerar för mycket för barnens helsa, få erinna derom, att det finnes två säkerhetsåtgärder, som man kan vidtaga för att undanrödja all möjlig anledning till misstanke, att anordningen skall leda till någon öfveranstängning för barnen. Den ena åtgärden är den, som alltid borde föreskrifvas, nemligen att barnen skola få ett frukostlof på 30 minuter. Så brukas det äfven alltid på sådana ställen, der en dispens blifvit medgifven, och ett sådant lof böra barnen ovilkorligen hafva. Den andra säkerhetsåtgärden är, att man till de sista lärotimmarne förlägger skolans lättaste ämnen. Skolan har äfven flera sådana ämnen, som icke anstränga det ringaste, t. ex. skrifning, teckning, sång, gymnastik och kursiva läsöfningar. Och om dessa åtgärder vidtagas, så bör icke någon kunna förledas att tro, att den ifrågavarande anordningen skall medföra någon öfveranstängning eller annan risk för barnen.

Men utskottet har ytterligare velat föreslå en säkerhetsåtgärd, gående ut derpå, att man må erhålla fullt betryggande garanti för, att den ifrågavarande anordningen icke kommer att tillämpas på orätt ställe utan endast der den pröfvas vara fördelaktig. Derför har utskottet uttryckligen fordrat, att ärendet skall behandlas såsom en föreskrift i skolreglementet och såsom sådan underställas domkapitlet, hvilket efter skolinspektörens hörande har att pröfva och godkänna saken, innan den får blifva gällande. Och har man nu denna garanti, och man tillika vidtager de försigtighetsmått, jag nämnt, och tillämpar man icke den föreslagna anordningen i andra skolor, än der det ej är förenadt med någon fara, så tror jag, att man gerna kan lemna alla de betänkligheter å sido, som här blifvit framställda.

Men nu öfvergår jag till det som jag anser mest talande för och utgöra den bästa rekommendationen för hvad utskottet föreslagit. Jag kommer då tillbaka till läkaren i Andra Kammaren, som talade om att det skulle vara så stor fara för barnen, att under 5 timmars tid icke få mat. Nu har jag likväl redan sagt, att denna anmärkning icke håller streck, enär enligt min åsigt alltid ett frukostlof ovilkorligen bör föreskrifvas, då man medgifver den ifrågavarande anordningens tillämpning. Men det finnes ännu ett annat mål, som barnen intaga i skolan, nemligen middagsmålet, och hemställer jag till fackmannen, huru vida han anser det så nyttigt för barnens helsa och välbefinnande att under hela skoltiden är ut och är in äta kall och torr

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.
(Forts.)*

föga till middagsmål i skolan, och om det icke möjligen skulle vara nyttigare för dem att få varm och lagad mat i hemmet, om det vore möjligt att de kunde få der intaga middagsmålet. Och det är just en af de fördelar detta förslag åsyftar, att barnen skola få intaga sin middagsmåltid i hemmet. Detta kan emellertid synas vara en småsak, men det finnes många tusen husmödrar, för hvilka det ingalunda är någon småsak. Ty att utrusta dag efter dag, år efter år, kauske två eller tre barn med matsäck till frukost och middag i skolan, när man kanske till på köpet har litet att taga af, det är ingalunda i husmödrarnes ögon någon småsak, och jag är viss på, att de skulle välsigna hvarje sådan anordning, hvarigenom det blefve möjligt för dem att få barnen hem till middagsmålet, der de kunde bjuda dem samma tarfliga kost, som beredes för familjens öfriga medlemmar. Men detta är dock en jembförelsevis underordnad synpunkt. Den viktigaste fördel, som utskottet velat med detta förslag vinna, är åter att bereda mera utrymme åt arbetsskolan vid sidan af läseskolan och gifva barnen mera tillfälle att öfva sig i nyttigt kroppsarbete till fromma för både dem och föräldrarne. Och herrarne kunna tydligen finna, att detta förslag är ett godt steg i denna rigtning, då meningen är, att man skall ordna barnens arbete så, att de sysselsättas blott på förmiddagarne med skolämnen och sedan få hafva hela eftermiddagen ledig för annat arbete. Det klagas nu för tiden mycket och nästan allmänt öfver, att skolan upptager barnens tid allt för mycket, så att hemmet och föräldrarne allt för litet få rå om dem. Man säger: våra barn gå från oss tidigt på morgonen och komma icke tillbaka förr än skymningen inträdt. I allt fall komma de tillbaka så sent att, trötta som de äro och med de lexor de hafva att lära, de icke kunna lemna oss något biträde. Man önskar därför ock allmänt, att undervisningen måtte ordnas så, att man får mera utrymme för barnens arbete utom skolan; och för min del säger jag, att dessa klagomål och önskingar innehålla så mycket behjertansvärdt och berättigadt, att jag anser, att man ingalunda kan gå dem med likgiltighet förbi. Derfor har också utskottet ansett sig icke kunna undgå att behjerta saken. Vi böra besinna, mine herrar, att våra barn hafva dock den framtida bestämmelsen att blifva arbetare, och att hela deras timliga välfärd är i väsentlig mån beroende deraf, att de få lära sig arbete och blifva dugliga arbetare. Hvarje åtgärd, som kan syfta derhän att utveckla deras arbetsanlag, arbetskraft och arbetsduglighet, är därför en verklig välgerning för barnen. Icke heller böra vi förbise, att många fattiga föräldrar behöfva hjälp af barnen i hemmet. Tusen, ja många tusen föräldrar lefva i så fattiga vilkor, att de icke kunna hålla sig tjänstefolk, och sjelfva hinna de icke med alla större och mindre sysslor i sina yrken. De hafva så mycket att bestyra, stort och smått, och derför hafva de också ett så stort behof att få använda barnen så långt det är möjligt. De hafva små barn att sköta, de hafva husdjur att vårda, de hafva mångahanda göromål inom och utom hus, i stugan och ladugården, i trädgården och å potateslandet, på vedbacken och i redskapsskjulet m. m. Öfver allt här är åtskilligt att göra för barnen, men dessa få dock ej deltaga i dessa arbeten, föräldrarne få icke någon hjälp af dem därför, att skolan nödvändigt skall hafva dem för- och eftermiddag,

antingen det är nödigt eller icke. Jag kan därför icke annat än anse det i hög grad orätt, att lagen skall lägga hinder i vägen för det uppväxande släktet att lära sig arbeta, och att man icke vill genom ett undantagsstadgande medgifva, att undervisningen må kunna ordnas på det nu föreslagna sättet, der det lämpligen kan ske utan fara för öfveransträngning. Men det finnes också många tusen andra föräldrar, som väl icke hafva samma behof af barnen i hemmet, men deremot mycket väl behöfva deras hjälp att förtjena något till familjens uppehälle. På många hundratals ställen i vårt land finnes det skolor, så belägna, att barnen der skulle kunna få lämpligt arbete och arbetsförtjenst, om de blott hade tillfälle att under några sammanhängande timmar egna sig åt något arbete utom skolan. I det hänseendet vill jag nämna ett alldeles påtagligt exempel, som jag noga känner. Inom mitt inspektörsdistrikt finnes nemligen en bruksskola, utmed hvilken ett stort pappersbruk är förlagdt, och barnen i denna skola kunde när som helst der få lönande arbetsförtjenst, om de finge gå dit några timmar dagligen. Föräldrarne äro der ock mycket angelägna att skicka barnen till fabriken, der de få aföning, i stället för till skolan, der de icke förtjena något. Skolgången är därför mycket dålig, och så har den varit under alla de 28 år, jag varit skolinspektör. Om man nu der kunde ordna undervisningen på det sätt, som här är föreslaget, så att barnen kunde få vara i skolan på förmiddagen och i fabriken på eftermiddagen, så hemställer jag till herrarne, om icke hvar och en af eder skulle tillstyrka en sådan anordning såsom icke blott icke betänklig, utan synnerligen behjertansvärd och nyttig. Jag skall icke längre upptaga kammarens tid, men jag vill bedja herrarne behjerta, att här är fråga om ett steg i rätt riktning, och att man icke bör afärda det så alldeles lätt och ledigt, som här är tillstyrkt, utan äfven taga den sidan i betraktande, som jag nu framhållit; och för min del hoppas jag och yrkar, att förslaget måtte antagas.

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.
(Forts.)*

Herr Gilljam: Jag har den åsigten, att det vore en fördel, om Kongl. Maj:t befriades från besväret att taga hand om en hel mängd framställningar från skolråd beträffande nu ifrågavarande slag af ärenden, der pröfningen måste bero af så många särskilda och tillfälliga omständigheter. Jag har ur denna synpunkt ansett, att det finnes ett visst skäl för detta skrifvelseförslag. Jag har också tänkt, att det understundom på grund af årstiden förefinnes en ren nödvändighet att vidtaga ungefär den åtgärd, som här af utskottet förordats. Ty mörkret är också en faktor, som ovillkorligen måste tagas i betraktande, och under viss tid af året synes det verkligen vara lämpligt och nära nog nödvändigt att söka koncentrera undervisningstiden så mycket som möjligt, så att barnen få slippa gå till skolan och tillbaka hem i kolsmörkret. En tredje omständighet har jag ansett också böra tagas i öfvervägande, och den har fullständigt framhållits af den föregående talaren. Det är möjligheten för barnen att hjälpa till med nyttigt arbete i hemmet.

Af alla dessa skäl var jag från början beredd att icke yrka afslag å den ifrågavarande motionen. Men jag ansåg mig i alla händelser böra inlägga en bestämd reservation mot den utsträckning, som ut-

Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.

(Forts.)

skottet har gifvit åt den af motionären föreslagna anordningen. Det måste nemligen, enligt mitt förmenande, alltid betraktas blott såsom en nödfalls- och undantagsåtgärd att så koncentrera undervisningen. Men läser jag utskottets formulering i klämman rätt, så vill det synas, som om utskottet menade, att den föreslagna nya anordningen skulle kunna i vissa skolor blifva regel, och detta vore efter min uppfattning icke att rekommendera. Det står fast, så länge barnens natur är sådan, som den nu är, att fem timmars undervisning är för mycket, äfven om man låter hvarje timme delas från den andra genom 5 till 10 minuters uppehåll. Den siste talaren har talat om ett frukostlof på en half timme. Jag beklagar lifigt, att icke utskottet i sin motivering har gifvit ens en antydning om något dylikt. I sådant fall skulle hela frågan reducera sig derhän att, i stället för att nu föreskrifves, att vid 5 timmars daglig läsning barnen skola hafva en ledighet af minst en timme, denna ledighet enligt utskottets förslag kunde inskränkas till en half timme. Det förändrar saken icke så obetydligt. Men jag vågar dock påstå, att en half timmes ledighet är för litet, och att en timme är det minsta, man behöfver för att ett tillräckligt afbrott och tillfälle till hvila skall beredas barnen.

Det har vidare i utskottets utlåtande för litet talats om en annan faktor vid undervisningen, nemligen läraren. Både den förste och den andre talaren, som här uppträd mot utskottet, hafva redan med rätta erinrat härom, och jag vill ytterligare fästa uppmärksamheten på det egendomliga förhållandet, att, så vidt jag icke sett allt för orätt, hvarken i motionen eller i Andra Kammarens utskotts eller i Första Kammarens utskotts betänkande ordet *lärare* ens är nämndt. Det står väl på sid. 4 i vårt utskotts utlåtande taladt om, att man skulle sörja för: »att hvarken barnens helsa eller undervisningen lider men af alla lärotimmarnes förläggande till tiden före middagsmålet», och här kan ju möjligen äfven läraren afses. Men det är för litet markeradt, att äfven lärarens intresse här vid lag bör tillgodoses.

Den siste ärade talaren omnämde de skolor, der man utan egentlig fara kunde låta den föreslagna förändringen träda i gällande kraft. Han talade först om fortsättningsskolan. Den pågår blott sex veckor om året, och det kan således icke vara så farligt, menar man, om barnen der, i synnerhet som de i allmänhet hunnit en ålder af 14 år, skulle få en mera koncentrerad undervisning. Men, mine herrar, läraren skall också vara med, och han skall undervisa oafbrutet i flere månader år ut och år in.

Jag kommer derefter till hvarannandagsskolan. Det är icke så farligt, säger man, att barnen hvarannan dag få läsa fem timmar i rad, de få hvila sig hvarje mellanliggande dag. Men läraren?! Vi komma vidare till den ambulerande skolan. Der läses blott tre till fyra månader om året i hvarje rote, och denna tid kunde enligt samma uppfattningssätt lärjungarne nog tåla vid att läsa fem timmar om dagen; men jag kommer åter tillbaka till läraren. Ingen lärare kan annat än i undantagsfall med tillbörlig framgång och spänstighet lemna undervisning oafbrutet i fem timmar om dagen. Undantagsfall känner jag väl, der det till och med varit fråga om sex eller sju timmar, men i längden går det icke. Till och med om läraren för-

klarar sig nöjas med en sådan anordning, låter jag icke denna förklaring så mycket inverka på mig. Han vill visserligen icke lemna dålig undervisning och icke heller öfveranstränga sig sjelf, men det kan hända, att öfveransträngningens följder icke göra sig gällande genast; de komma dock att taga ut sin rätt till sist. För öfrigt kan denne lärare påverkas af frestelsen att så fort som möjligt göra sig ledig för dagen, och det är en mycket farlig frestelse, hvilken vi icke hafva anledning att befördra eller understödja.

*Ifrågasatt
ändring af 15
§ i folkskole-
stadgan.
(Forts.)*

Den siste ärade talaren har också talat om varm och lagad mat. Detta skulle ju ur hygienisk synpunkt hafva en viss betydelse. Men jag får upprigtigt bekänna, att jag hvarken af motionärens eller utskottets utredning har funnit mig fullt bragt på det klara med denna sak. En fem timmars undervisning måste upptaga tiden från klockan 8 till klockan 1 på dagen, ty tidigare än klockan 8 kan man icke börja. Det måste anses såsom regel, att lärjungen har åtminstone en timmes gång hem. Han kommer då icke hem förr än klockan två på dagen. Jag undrar, om man då särskildt kokar varm och lagad mat åt honom, eller om han icke oftast får nöja sig med den kalla mat, som står kvar från 12-tiden, då familjens öfriga ledamöter intogo sin måltid.

För att nu slutligen taga upp det anförda exemplet af brukskolan, så vill jag säga, att det är ett sådant särskildt fall, der det kan vara skäl att medgifva ett undantag från den regel, som man eljest bör noga fasthålla. Men i dylika fall hafva vi äfven nu möjlighet att åstadkomma erforderlig jemkning och fästa afseende vid särskilda förhållanden, som kunna vara rådande. Det har dock en stor vikt och betydelse, att man både noga fasthåller för sig sjelf, hvad som här är regel och hvad som kan få blifva undantag, och ställer så till, att det allmänna föreställningssättet i detta hänseende ledes i rätt riktning.

Jag började mitt anförande med att nämna, att jag icke ursprungligen tänkt yrka afslag, men då ett sådant yrkande redan blifvit framställt, och då jag icke kan gilla den utsträckning, som — att döma efter den siste talarens yttranden — utskottets förslag åsyftar att gifva åt den ifrågasatta friheten vid anordningen af folkskolans dagliga undervisning, vill jag nu förena mig med dem, som yrkat afslag.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med de derunder framställda yrkandena propositioner, först på bifall till hvad utskottet i nu föreliggande utlåtande hemställt och vidare på afslag derå; och förklarades den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Föredrogs å nyo lagutskottets den 29 och 30 sistlidne mars bordlagda utlåtande n:o 35, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående skyldighet för enskilde att fullgöra rekvisioner för krigsbehof samt att till krigsbruk afstå hästar och fordon.

Herr Bergström: Jag hemställer, att nu ifrågavarande två lagförslag måtte hvar för sig föredragas, att efter föredragningen af hvardera lagförslaget detsamma titel varder föredragen samt att till sist lagutskottets hemställan göres till föremål för föredragning.

På gjord proposition beslöts, att Kongl. Maj:ts förslag till lag angående skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof samt till lag angående skyldighet för enskilde att till krigsbruk afstå hästar och fordon skulle i nu nämnd ordning företagas till afgörande, hvardera förslaget för sig med rubriken sist, samt att, sedan båda lagförslagen blifvit genomgångna, utskottets yttrande skulle förekomma till behandling.

Förslag till lag ang. skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof. Kongl. Maj:ts förslag till lag angående skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof.

§ 1.

Friherre Klinekowström: Det skulle väl tyckas som jag icke hade behof af att begära ordet i denna fråga, då jag delar det slut, hvar till lagutskottet kommit, nemligen afslag å de ifrågavarande lagarne. Jag har likväl begärt ordet för att påpeka en mängd fel, i formelt afseende, som blifvit vid behandlingen af denna fråga begångna af så väl Kongl. Maj:ts regering som äfven af lagutskottet. När man ser på det beslut, som lagutskottet fattat i denna fråga, så finner man med förundran att lagutskottet, rörande behandlingen af sjelfva lagen i och för sig, yttrar endast de få ord som förekomma i utlåtandet på sid. 10. Det heter nemligen der:

»Vid granskning af de framlagda förslagen har utskottet väl funnit, att bestämmelser i sådan syftning, som förslagen afse, måste erkännas vara erforderliga. Utskottet har emellertid ansett sig böra i första rummet taga under ompröfning den redan under förslagets förberedande behandling beaktade frågan, huru vida de ifrågavarande förslagen kunna antagas utan föregående ändring af regeringsformen.»

Mig synes att det hade varit utskottets pligt att behandla sjelfva lagförslagen och öfver desamma afemna ett granskande omdöme, så mycket hellre som dessa båda lagar, i den form de nu framkommit för Riksdagen, icke någonsin blifvit af vederbörande myndigheter behandlade. Utskottet har emellertid icke gått till väga på detta, enligt min tanke, grundlagsenliga sätt, och det är mycket att beklaga. Gå vi nu till de olika föreskrifterna i den första lagen, den så kallade requisitions-lagen eller »lag angående skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof», har Kongl. Maj:t i 1 § 1 mom. föreslagit, att denna lag skulle träda i kraft och verkan, icke allenast vid krigstillfälle, d. v. s. när en främmande krigsmagt infaller i landet, utan äfven vid tillfälle af upprätthållande af rikets neutralitet eller för afvärjande af hotande krigsfara. Dessa uttryck, mine herrar, äro så elastiska, att jag finner mig på intet vis tillfredsstäld med dem. Det kan nemligen hända, att Kongl. Maj:t anser upprätthållandet af rikets neutralitet fordra, att armén, eller någon del af densamma, uppställs

i åtskilliga landsorter och då inträder dessa för den enskildes egendom och ofta välfärd högst tryckande förhållanden, rörande anskaffandet af alla möjliga till krigsmagten hörande förnödenheter, jemte hästar och fordon, under det att, om denna lag antoges, i många fall den enskilde skulle blifva underkastad ett ganska stort godtycke från vederbörande myndigheters sida.

Förslag till lag
ang. skyldighet
för enskilde att
fullgöra requi-
sitioner för
krigsbehof.
(Forts.)

Gå vi till 74 § regeringsformen, finna vi der, att Konungen tillåtes, till utförande af uppkommet krig, endast fordra varor för underhållande af trupp, som är under tåg eller marsch. Det är sådana tillfällen der jag är lika villig som skyldig att biträda en sådan lag, men den utvidgade rättighet, som Konungen, genom de nu föreslagna lagarne, skulle erhålla att requirera varor, foder och hästar af enskilde, finner jag icke vara skäl att för närvarande bifalla. Det skulle vara ganska bedröfligt, om en dylik lag, med dessa af mig nu uppräknade fel och utan att fienden är på väg att infalla i landet, skulle af Riksdagen godkännas. Den massa requisitioner, som enligt denna lag skulle lemnas i myndigheternas skön att af den enskilde gods- eller egendomsegaren utfordra och hvilka förekomma under 10 olika punkter i 2 § af detta förslag, äro af den beskaffenhet, att svårligen, om ens någonsin, den enskilde godsegaren kan komma till rätta med dem. Det heter visserligen »i den mån som det finnes på orten tillgängligt», men en sak kan finnas på en ort tillgänglig, utan att den enskilde därför kan åstadkomma densamma i sitt hem. Jag skulle kunna, paragraf efter paragraf, i dessa lagar göra anmärkningar, som visade huru oriktig uppfattningen af ömsesidiga skyldigheter och rättigheter är enligt dessa lagar, om jag icke fruktade att trötta kammaren för mycket, men några få åsichter beträffande dessa lagar skall jag likväl be att här få framställa.

I 3 § 4 mom. förekommer en högst märklig mening. Det heter nemligen der:

»Vägrar eller försummar någon att requisition behörigen eller i rätt tid fullgöra, eger administrativ eller kommunal myndighet att använda det tvång, som erfordras för det requirerades uttagande.»

Det är ett ganska dunkelt och mångtydigt uttryck hvad man menar med *tvång*. Är det meningen, att den, som antingen icke har det requirerade, eller icke kan i tid anskaffa det, skall genom kroppsgaga och det slag af modern tortyr, som ännu beklagligtvis finnes i vårt land, nemligen mörk cell och svält, tvingas till att göra hvad han ofta icke kan åstadkomma eller icke anser sig vilja göra? Detta kan jag icke tro menas med ordet *tvång*. Det är för öfrigt en term, som, så vidt jag kunnat se i alla de requisitionslag, som Kongl. Maj:ts nädiga proposition i detta ämne innebära, icke finnes i någon lag upptagen. Der finnas upptagna större eller mindre bötesbelopp, men något annat tvång finnes icke der, och jag skulle högeligen beklaga, om ett sådant ord finge qvarstå i en lag sådan som den här åsyftade.

Föreskriften angående inqvartering afser icke allenast tågande trupper, denna föreskrift hafva vi redan i den senaste editionen af den så kallade tågordningen, utan den afser äfven trupp, som förlägges inom orter under längre eller kortare tid. Under de vilkor och förut-

Förslag till lagsättningar, som 1 § i lagen innebär, kan en sådan förläggning inom orterna vara i årtal, och må hända skall denna inqvartering ske på ett sätt, som denna requisitionslag i 4 § föreskrifvit och hvilken, om den blir uppbörd till lag, skall i mängd och mycket vara af en ganska svår beskaffenhet för den enskilde. Frågan om så kallad trängre inqvartering än i vederbörande inqvarteringsordning är föreskrifvet, fruktar jag skulle blifva af den beskaffenhet, att måhända husegaren med sin familj skulle blifva drifne ur sitt hem. Der står vidare rörande den ersättning för mat och föda, som skall lemnas, åtskilligt anmärkningsvärdt, men jag kommer särskildt att sammanfatta alla dessa prisbestämmelser, hvilka framställa den mest brokiga mångfald man kan tänka sig, när jag kommer längre fram i mitt yttrande.

(Forts.)

Enligt 12 § i requisitionslagen och 8 § i hästanskaffningslagen har det blifvit bestämdt, huru liqvid skall utgå för det requirerade. Utom det att dessa två paragrafer föreskrifva i allmänhet, att liqvid skall ske genom kontant betalning, så säga de äfven, att då kontant betalning icke kan åstadkommas, skall liqviden ske genom anvisningar, som efter 3 månader förfalla till betalning och under denna respittid skall för de penningar, som anvisningarna upptaga, erhållas en ränta af 5 procent. Då man går igenom dessa lagar och ser hvilka rättigheter vederbörande myndigheter skulle erhålla, för att uttaga så väl manskaf som hästar och fordon och slagtboskap af landets befolkning, fruktar jag, att den tid kan inträffa, att någon verklig ersättning för det requirerade och utlemnade icke kan erhållas. Jag vill blott göra hvar och en af herrarne uppmärksam på, att under arbetsförhållandena vid den så kallade *bråda tiden* på landet, kan några par oxar och hästar och några af landtbrukets befolkning vara af en så stor vikt för landtmannen, att, om de fråntagas honom, han förlorar en stor del af sin skörd, hvilken derigenom ofta kan blifva förderfvad. Skall nu ersättning för det levererade beräknas per stycke af slagtboskap och per stycke af häst, eller skall den beräknas med afseende på den skada och förlust, som landtmannen lidit genom dessa requisitioner? Derom finnes intet bestämdt i det nu föreliggande lagförslaget.

Den ersättning, som erbjudes i de nyss nämnda anvisningarna, kan icke landtmannen vara betjenad af. Ty förlorar han sin häst och sin dragare eller en del af sitt folk, måste han lega andra dragare och nytt arbetsfolk för att få in skörden, som annars blir förderfvad. Detta har han ganska svårt att åstadkomma, ty med en sådan anvisning, som han skulle få, kan han icke anskaffa dragare eller arbetsfolk. 74 § af regeringsformen, som handlar om likartade förhållanden som det nu föreliggande, föreskrifver att det så kallade *magasinssystemet* skall tillämpas, der icke trupp är under tåg eller marsch, men deremot tillåter requisitionslagen att *requisitionssystemet* användes för i orten förlagd trupp. Jag kan visst förstå, att det för de militära myndigheterna är mycket bekvämt, att på sådant sätt undgå ansvar och möda att i tid tänka på upprättande af magasin och hvad dertill hör för att skona invånarne, men huru vida det kan vara förenligt med den enskildes skydd och väl, det lemnar jag derhän, men tviflar mycket derpå.

Jag kommer nu till en fråga, som jag nyss berörde, nemligen

frågan om liquiden för de reqvirerade varorna, slagtboskapen, hästar med anspann m. m. Regeringsformens 74 § innebär, såsom herrarne veta, den bestämmelsen, att requisition skall gäldas enligt fastställt markegångspris och med förhöjning deri till 50 procent. Huru har emellertid den föreslagna lagen bestämt att ersättning skall utgå? Det är verkligen, mine herrar, en ganska brokig tablå öfver ersättningsförhållandena, som här förekommer. Jag vill försöka sätta herrarne in i denna fråga, emedan den spelar en synnerligen vigtig roll för den enskilde egaren, d. v. s. för befolkningen på landet i allmänhet och är således icke af obetydlig vigt att lära känna. Enligt »lagen angående skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof» föreskrifver 4 § 3 mom.:

»Quarter med ljus och värme för människor, stallrum för hästar och slagtkreatur samt, i mån af behof, plats under tak för materiel och andra förnödenheter lemnas utan betalning. Mat och foder i kvarteren ersättes efter det pris markegångstaxan upptager.»

Här är dock icke sagdt hvilken markegångstaxa, som skall vara gällande. Såsom vi veta, finnes det två sådana, orternas och rikets markegångstaxa. Enligt 5 § 1 mom. ersättes anspann med eller utan fordon efter kördag, räknad till 12 timmar. Detta efter markegångstaxa. I 2 mom. af samma paragraf heter det: »för färd från bostaden till inställelseplatsen, äfvensom för hemfärden, undfås ingen ersättning, om afståndet understiger en ny-mil.» I 4 mom. af samma paragraf heter det: »för den skada eller betydligare försämring, som å djur eller fordon bevisligen uppkommit under begagnandet utan egarens eller formannens vållande, är egaren berättigad till full ersättning». Detta är således en annan ersättning än efter markegångstaxan. I 7 § 1 mom. heter det: »för begagnandet af andra byggnader och annan mark lemnas ersättning äfven i förhållande till den för innehafvaren deraf förlorade afkastning eller nytta». Der se vi en tredje norm för ersättnings utgående. I 3 mom. af samma paragraf stadgas: »fartyg, som användas till försänkningar eller likartade ändamål, ersättas till fulla värdet». Här hafva vi en ny norm för ersättnings erhållande. § 8 i requisitionslagen lyder sålunda:

»1. I andra fall, än i § 2 mom. b) säges, må proviant och fourageartiklar samt slagtboskap reqvireras endast då krigsmagtens underhåll icke kan på annat sätt tillgodoses och blott på Konungens eller högste befälhafvarens befallning; dock må för trupp under marsch eller vid tillfälligt uppehåll lifsmedel åt människor och djur jemväl utan dylik befallning reqvireras af truppens befälhafvare, då omständigheterna göra sådant oundgängligen nödvändigt.

2. Hvad som enligt denna § reqvireras, ersättes till fulla värdet efter gängbart pris; dock ej under det reqvirerades värde enligt markegångstaxan.»

Här hafva vi således en ny prisbestämmelse. Enligt 9 § skall »dagsverken samt lägerhalm och bränsle ersättas efter ortens markegångspris». I 10 § stadgas:

»För lemnad vård åt sjuke eller sårade, för bevärnings- eller utrustningspersedlar och förbandsmaterialier utgår ersättning efter ortens markegångspris, der pris å arbete eller varor af dylik beskaffenhet

Förslag till lag ang. skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof.
(Forts.)

Förslag till lag finnas i markegångstaxorna angifna, men eljest efter de pris, som i ang. skyldighet orten gälla.»

för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof.

(Forts.)

Till en början tror jag icke, att i orternas markegångstaxa finnes upptaget en del af här anförda saker och vidare tror jag icke, att de på många orter skola kunna bedöma hvad värde t. ex. förbandsmaterialier ega, hvarför dessa båda bestämmelser på många orter blifva omöjliga att efter ordalydelsen verkställa. Enligt 11 § föreskrifves att i de fall, då ersättning för fullgjorda requisitioner icke utgår efter markegångspris eller fastställda taxor, bestämmes den, der öfverenskommelse icke kan träffas, af tre gode män (huru de väljas säger äfven samma paragraf). I lagen angående skyldighet för enskilde att till krigsbruk afstå hästar och fordon bestämmer 6 §, att »staten skall inlösa hästar, persedlar och foder till ett belopp som motsvarar fulla värdet», och enligt 8 § »skola de fastställda inlösningsprisen å aflemnade hästar och fordon med tillbehör betalas kontant å mönstringsställena eller, der så ej kan ske, genom af mönstringskommissionen utställda anvisningar». Vi se häraf, mine herrar, huru brokiga ersättningsförhållandena äro i de nu föreliggande lagförslagen, hvilka skulle komma att tilldömas den enskilde leverantören och huru svårt det torde blifva för honom att rätt förstå och kunna granska, huru vida han får hvad honom rätteligen bör tillkomma.

Enligt 10 § regeringsformen skola ärendena, innan de hos Konungen i statsrådet föredragas, genom nödiga upplysningars inhemtande från vederbörande embetsverk, af den föredragande beredas och enligt riksdagsordningens 54 § skall Kongl. Maj:ts proposition alltid vara åtföljd af statsrådets och, i frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af allmän civil-, kriminal- och kyrkolag, jemväl af högsta domstolens yttrande. Huru förhåller det sig nu med dessa grundlagsbestämmelser uti den ifrågavarande kongl. propositionen och requisitions-lagen? Så vidt jag kan se, har högsta domstolen ingalunda blifvit tillfrågad om dessa lagförslag i den form de nu föreligga till Riksdagens afgörande. Det finnes visserligen en bilaga till Kongl. Maj:ts nådiga proposition n:o III rörande dessa frågor, som upptager högsta domstolens omdöme i frågan. Men, mine herrar, detta högsta domstolens utlåtande är dateradt den 9 december 1879 och handlar om ett annat förslag till requisitionslag, som uppgjordes, om jag icke missminner mig, året näst förut och då lemnades till högsta domstolens bedömande. Nu skulle man möjligen kunna säga, att det förslaget var likartadt med det förslag, som nu af Kongl. Maj:t blifvit framlemnadt i detta ärende och derfor behöfdes icke något särskildt högsta domstolens yttrande i frågan. Men detta är icke förhållandet. Det förekommer på pag. 24 i Kongl. Maj:ts proposition, der herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet behandlar denna fråga, att de requisitionslagar, som 1878 voro i fråga att fastställa och hvilka blefvo af Riksdagen underkända och afslagna, icke äro fullt likartade med de nu föreliggande, utan hafva åtskilliga icke obetydliga förändringar blifvit viktagna i de nu framlagda lagförslagen, och om desamma har icke någon myndighet, såsom grundlagen tydligt föreskrifver, blifvit af den kongl. regeringen hörd. Detta finner jag i högsta grad anmärkningsvärdt och skulle för mig vara anledning nog att

underkänna lagen, så vida icke denna lag genom sin egen beskaffenhet hade förtjent sin dom, att afslås.

Hvad slutligen beträffar lagens öfverensstämmelse eller icke öfverensstämmelse med 73 och 74 §§ i regeringsformen, så delar jag fullkomligt majoritetens inom utskottet åsigt i denna fråga, att dessa lagar icke kunna antagas till utförande förr än motsvarande paragrafer af regeringsformen blifvit ändrade. Jag anser nemligen, att 73 § regeringsformen berör Riksdagens fria vilja och samtycke till dessa requisitioner utskrifning och påläggande och blifva de sålunda en bevillningsfråga, i hvilket fall en Riksdag icke har någon rätt att gå en efterkommande Riksdag i förväg och besluta i en bevillningsfråga, som ligger utom tiden för dess beslutanderätt. Hvad 74 § regeringsformen beträffar, finner jag så många väsentliga förändringar emellan de nu framlagda lagförslagen och hvad den nämnda paragrafen derom föreskrifver, att utan en förändring af 74 § regeringsformen, kan Riksdagen omöjligen bifalla dessa lagförslag att få gällande kraft, men det hade varit önskvärdt, att dessa lagar hade varit så sammanfattade, att de skulle kunnat blifva af Riksdagen godkända. Då hade sedermera åtgärden att sätta lagarnes utförande i öfverensstämmelse med grundlagens föreskrifter varit en cura posterior, som icke hade mött några svårigheter. Lagarnes beskaffenhet i och för sig lemna dessutom ganska mycket öfrigt att önska, och då man jemför dessa bestämmelser med bestämmelserna i de olika ländernas requisitionslagar, som finnas aftryckta i Kongl. Maj:ts proposition sidorna 45—83, så befinnes det, att den myndighet, som författat det nu föreliggande lagförslaget, hade haft ganska mycket att lära, om den hade velat göra sig till godo de bestämmelser, som finnas i dessa de olika ländernas requisitionslagar. Det är därför mycket att beklaga, att icke våra svenska lagförfattare i denna fråga litet närmare studerat och jemfört de många goda bestämmelser, som i dessa främmande länders requisitionslagar förekomma. Jag är visserligen icke emot, att en lag bör finnas, som gäller arméns underhåll samt marscher och transporter under krigstid eller när fienden infaller i landet, men jag är bestämdt emot att lemna så stort utrymme, som här föreslagits, åt Kongl. Maj:ts rätt rörande den enskildes egendom och i många fall äfven hans välfärd. Kongl. Maj:ts ekonomiska lagstiftningsmagt är verkligen derförutan tillräcklig, ja, i många hänseenden allt för stor, för att jag skulle på ett så betänkligt sätt, som här blifvit ifrågasatt, vilja öka densamma.

På dessa i korthet framställda skäl får jag vördsamt yrka afslag icke allenast på den nu föredragna 1 §, utan äfven på de båda lagförslagen i sin helhet.

Herr vice talmannen: Då lagutskottet slutar sitt utlåtande med det yttrande, att »utskottet anser, att lagförslagen icke utan förtgående grundlagsändring kunna af Riksdagen antagas och för den skull hemställer, att förevarande proposition icke må af Riksdagen bifallas», kan man svårigen undertrycka den erinran, att lagutskottet inlåtit sig på ett område, som lagutskottet icke bort inlåta sig på och härigenom velat hemställa till Riksdagen, att antaga en grundlagsförklaring i en ordning, hvori en sådan förklaring icke af Riks-

*Förslag till lag
ang. skyldighet
för enskilde att
fullgöra requi-
sitioner för
krigsbehof.*
(Forts.)

Förslaget till lagdagen kan godkännas. Redan detta skäl skulle vara tillräcklig anledning att icke yrka bifall till lagutskottets här gjorda framställning eller, om ett sådant bifall skulle kunna ifrågakomma, åtminstone påyrka, att lagutskottets motivering måtte ogillas. För min del har jag likväl en starkare anledning att icke vilja tillstyrka bifall till ett yttrande, som grundar sig på sådana skäl, som lagutskottet anfört, enär jag icke kan dela den uppfattning af grundlagen, som utskottet här framställt, utan sluter mig till den, hvilken högsta domstolens pluralitet uttalat eller att 74 § regeringsformen visserligen öfverlåter åt Konungen att ensam bestämma vissa förbindelser, men att denna paragraf icke därför kan utgöra något hinder för båda statsmagterna gemensamt, att reglera medborgarnes förbindelser att i vidsträcktare mån, emot ersättning, lemna sina tillhörigheter till uppfyllande af vissa statsbehof.

(Forts.)

Enligt min tanke hvilat lagen ytterst på skyldigheten för medborgarna att, i expropriationsväg, lemna sin lösa egendom till statens tjänst, och jag kan icke se hvarför icke en sådan lag, lika väl som expropriationslagen angående fast egendom, skulle kunna af båda statsmagterna beslutas, eller att den bestämmelse, som uteslutande innebär att Konungen på administrativ väg har vissa rättigheter, skulle kunna utestänga båda statsmagterna från en vidsträcktare rätt i dessa fall.

Da emellertid lagutskottet, på grund af sin uppfattning af grundlagen, tillåtit sig en, såsom mig synes, något vidsträckt befogenhet i fråga om att lägga denna uppfattning till grund för sitt yttrande, men utskottet icke inlåtit sig i någon pröfning af sjelfva lagförslaget och då, utan en sådan pröfning af utskottet, lagförslaget icke gerna kan af kammaren antagas — åtminstone måste jag erkänna, att jag icke kan göra ett sådant yrkande — så anser jag ingenting annat återstå för kammaren, än att till lagutskottet återförvisa till en början den föredragna paragrafen, hvarefter, i fall ett sådant beslut fattas, de öfriga paragraferna torde få göra sällskap.

Jag anhåller om återremiss.

Herr grefven och talmannen tillkännagaf, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7 e. m.

Herr statsrådet friherre Palmstierna: I anledning af lagutskottets utlåtande rörande Kongl. Maj:ts förslag till requisitionslag och hästanskaffningslag, skall jag be att få yttra några ord och, hvad angår det förstnämnda förslaget, till att börja med tillkännagifva min uppfattning af nödvändigheten att ega en sådan lag, den må nu eller framdeles antagas.

Det vet ju hvar och en, att från krigets äldsta tider requisitionen alltid varit använd utan något lagstadgadt system. Man tog hvad som fans utan vidare formalitet. Det är också alldeles klart, att trots alla lagar en fullt utrustad krigshär icke står och svälter, om det fins mat i närheten. Men på den tiden frågade man föga efter, om invånarne blefvo utplundrade, ty det hörde ofta till tidens sed att med afsigt härja och bränna. När man sedermera efter trettioåriga krigets slut i Tyskland såg de förödda länderna, sökte man afhjälpa dessa

följder af kriget och kom så in på det s. k. magasinssystemet. Men detta system hade den stora olägenheten, att det band hären vid de på förhand upprättade magasinerna, och då dessa endast långsamt kunde avancera, blef hären fördröjd. Det hade visserligen den fördelen, att det skonade vissa landsdelar, men det hade kanske också till resultat, att angränsande landsdelar under tiden lättare blefvo af fienden eröfrade. Så skedde t. ex. när fransmännen på slutet af 1700-talet kastade systemet öfver bord och, stödjande sig på requisitionen, utbredde sig öfver Tysklands gräns. Sedan dess har man funnit sig tvungen att återgå till det gamla sättet, men ordna det på laglig grund till ett s. k. requisitionssystem, skyddadt genom de civila myndigheterna och byggt på principen af full betalning. På så sätt söker numera hvarje krigshär att i första hand tillgodogöra sig de tillgångar, som finnas inom krigsorten, i synnerhet som jernvägarne äro fullt upptagna med transporten af trupper och krigsmateriel, och det ligger då vikt uppå, att provianteringen sker punktligt. Icke bör man väl lemna åt fienden den rätt, han i alla fall tager sig, att requirera föda åt sina trupper, hvar han behagar, hvarigenom han kan operera huru och hvar som helst, medan man sjelf genom att binda sig vid magasinssystemet försvårar sina egna operationer.

Förslag till lag ang. skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof.
(Forts.)

Jag kan icke finna, att någon genom denna requisitionslag skall tillfogas någon oförrätt, ty allt skall gå i laga ordning, och hvar och en får full betalning, och man har på allt sätt sökt förebygga sjelfsväld och öfverväld från militärens sida.

Hvad de konstitutionella betänkligheterna beträffar, så hade jag på förhand öfvervägt dem. Men då en sådan auktoritet som högsta domstolen förklarar, att i det afseendet något hinder icke möter, har det för mig varit ett tillräckligt skäl att förorda framläggandet af denna requisitionslag.

Det är i ett visst afseende brådtom med att få en sådan lag antagen, ty dels kunna vi icke veta, huru länge vi ännu få åtnjuta den fred, vi hafva, dels är vårt nuvarande fältförvaltningsreglemente så obrukbart och otidsenligt, att krigsstyrelsen varit länge betänkt på en omarbetning af detsamma. En mängd förarbeten hafva måst ske förut, och på den grund hafva en trängkomité, en sjukvårdskomité och flera andra varit sysselsatta, och, i den mån deras förslag blifvit af Kongl. Maj:t gillade, har Kongl. Maj:t tillsatt en komité att utarbete ett nytt fältförvaltningsreglemente. Men detta måste just förutsätta och stödja sig på requisitionssystemet, som är det enda dugliga, och för att en dylik komités förslag skall kunna bli en förordning, måste naturligtvis detta system redan förut vara i lag antaget. Af detta praktiska skäl skulle jag gerna se, om detta nu blefve afgjort.

Men då jag emellertid för min del medgifver, att de konstitutionella betänkligheterna ligga ganska nära till hands, och då lagutskottet afstyrkt det kongl. förslaget af det skäl, att det ansett en grundlagsändring nödvändig, så skall jag, hvad requisitionslagen beträffar, icke motsätta mig detta, då det icke kan sägas att med antagande af denna lag är en sådan brådska, att man icke först bör undanröjda alla tvifvelsmål om grundlagsenligheten af ett sådant steg.

Hvad nu angår lagen om skyldighet för enskilde att till krigsbruk

Förslag till lag afstå hästar och fordon, vill jag betona nödvändigheten af en sådan ang. skyldighetlag. Då fråga blir att vid mobilisering köpa upp, såsom man beräknat, för enskilde att 20,000 hästar, skulle, om man måste köpa dem på vanligt sätt, detta fullgöra requisitioner för krigsbehof.

(Forts.)

leda till en ödesdiger tidsutdrägt, hvarförutom prisen blefve öfverdrifvet höga. Man bör i stället söka ordna detta, såsom också skett i nästan alla andra länder, och det borde hos oss kunna gå lättare för sig än annorstädes, emedan vi relativt till folkmängden hafva en liten armé men så mycket hästar, att man beräknat, att staten vid mobilisering endast skulle behöfva 6 procent af hela antalet hästar inom landet öfver 3 år. Om således en person, som har 16 hästar, skall afstå en, för hvilken han får full betalning, kan det icke kallas för en stor uppoffring. Vid de militära förslagen får man så ofta höra, att man icke har råd att bevilja några medel, och att man icke vill pålägga folket några ökade personliga uppoffringar. Men här är nu tillfälle att ordna en militärisk fråga utan någon större kostnad eller uppoffring än som sker vid hvarje expropriation. Hvad särskildt artilleriet beträffar, behöfver det 10,000 hästar, och utan denna hästauskaffningslag kan artilleriet må hända ej hinna bli mobiliseradt förr än kriget redan är slut.

Utskottet har likväl ansett, att äfven här grundlagen lägger hinder i vägen. Jag får bekänna, att jag icke kan förstå detta, och denna min uppfattning har stöd af de åsikter, som uttalats så väl af högsta domstolen och justitieministern som af utskottets ärade ordförande. Det förefaller mig, som om lagutskottet under talet om den i 73 och 74 §§ regeringsformen omnämnda utskrifningar, pålagor och gärder åt dessa ord gifvit en annan betydelse än de i sjelfva verket kunna hafva. Deras betydelse har väl förut varit den af olika skatteformer eller skatter, som Kongl. Maj:t med eller utan Riksdagens hörande pålagt landet och som naturligtvis icke blifvit ersatta. Men här är det hvarken i afseende på requisitions- eller hästauskaffningslagen fråga om någon sådan skatt, utan endast att så hastigt som möjligt kunna taga ut requisita mot full betalning.

Jag kan följaktligen icke fatta, att grundlagen skulle lägga hinder i vägen för denna lags antagande, och skulle så väl i afseende på denna som å förslaget till requisitionslag anse fördelaktigt, om herr vice talmannens yrkande på återremiss blefve af kammaren godkänt.

Herr Bergström: De två ifrågavarande lagförslagen äro ju uppenbarligen af stor vikt och betydelse för vårt land. De äro äfven af grannliga beskaffenhet med afseende på den inom utskottet uppkastade frågan, huru vida det vore möjligt att antaga desamma med bibehållande af åtskilliga paragrafer i regeringsformens nuvarande lydelse. Jag sade, att de äro af vikt för vårt land, ty det gäller nu att skaffa Sverige lagar, hvilka de flesta länder i Europa redan hafva. I detta hänseende återoppar jag hvad herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet anfört till statsrådsprotokollet, nemligen att man redan har sådana lagar i Belgien, Danmark, Frankrike, Holland, Italien, Ryssland, Schweiz, Tyskland och Österrike-Ungern, ja till och med i Norge, ett land, som eljest i allt hvad som rör försvaret ligger försänkt i lika djup, om icke djupare säkerhetssömn än vårt land.

Dessutom har herr statsrådet äfven påpekat, att åvägabringandet af dessa lagar utgör ett väsentligt vilkor för att kunna åstadkomma ena sidan ett nöjaktigt fältförvaltnings- och etappreglemente och andra sidan en mobiliseringsplan, som icke förutsätter allt för lång tid att vid behof realiseras. Det är således icke tvifvel derom, att ju denna kammare, som alltid nitälskat för landets försvar, skulle vara mycket benägen att ingå i en allvarlig granskning af dessa lagar och antaga deraf hvad den kunde. Men lagutskottets förfarande har, enligt min uppfattning, omöjliggjort en sådan granskning, då utskottet, på det förmenta skäl att lagförslagen icke kunna antagas utan föregående ändringar af grundlagen, icke inlåtit sig på den förberedande handläggning af ärendet, som hade bort åligga utskottet.

Nu tillkommer det icke mig, som, på sätt betänkandet visar, varit af skiljaktig mening, att försvara utskottet mot de anmärkningar, som uti ifrågavarande afseende blifvit gjorda. Jag väntar, att utskottets ledamöter sjelfva skola uppträda och försvara sitt åtgörande. Icke heller åligger det mig att svara på de anmärkningar, som den förste talaren framstälde dels emot regeringen och dels emot lagutskottet.

Endast så mycket vill jag likväl säga, hvad angår anmärkningarna mot regeringen, att, då högsta domstolen i detta hänseende nästan fullkomligt enstämmigt förklarar, att ifrågavarande lagförslag icke falla inom ramen för privaträtten, utan tillhöra den offentliga rätten, det ju är alldeles uppenbart, att från högsta domstolens sida någon vidare granskning af dessa lagar icke kunnat ifrågakomma. För öfrigt synes mig den förste talaren förvexla begreppen, då han först ansåg, att dessa lagar vore af bevillnings natur, och sedan förmenade, att högsta domstolen hade bort beledsaga dem med ett fullständigt utlåntande. Det enda man till stöd för det senare alternativet skulle kunna andraga vore, att en analogi mellan hästanskaffningslagen och den allmänna expropriationslagen möjligen förefinnes. Men denna analogi är endast skenbar, ty, som kammaren vet, afser den allmänna expropriationslagen att fastigheter, som behöfvas för något allmänt stadigvarande ändamål, skola kunna tvångsvis förvärfvas. Men detta är ju icke fallet här. Högsta domstolen har således fullgjort hvad man af den kraft, då den förklarar att dessa lagar äro af offentlig rättslig natur. De höra till den klass af lagar, hvilka väl fordra en samverkan af begge statsmagterna, men ändock icke falla under det begrepp af lag, hvarom talas i 87 § regeringsformen. Sådana lagar af offentlig rättslig natur äro t. ex. värnpligtlagen, kommunallagarne och myntlagen. Någon lagförändring i dessa ämnen kan icke komma till stånd utan att konung och riksdag äro derom ense, men icke äro de därför lagar i den mening, som innehålles i 87 § regeringsformen. Härmed tror jag mig hafva klargjort den frågan.

Hvad nu angår herr vice talmannens anmärkningar mot lagutskottet, kan jag icke annat än erkänna, att de äro väl grundade. Lagutskottet har här endast på det skäl, att dessa lagförslag i sitt nuvarande skick skulle strida mot grundlagen, afstyrkt dem. Jag har visserligen, beträffande den nu föredragna requisitionslagen, kommit till samma slut som utskottet, men ingalunda på samma skäl. Jag har nemligen ansett det icke tillrädligt, att man antager denna lag förr än hvarje sken af

(Forts.)

Förslag till lagstridighet mellan grundlagen och requisitionslagen blifvit undanröjdt. ang. skyldighet Jag har den vördnad för grundlagen, att jag anser, att man icke ens, för enskilde att när striden mellan grundlagen och annan lag blott är skenbar, bör fullgöra requisitioner för krigsbehof. stifta en sådan lag förr än man upphäft äfven denna skenbara stridighet. På dessa grunder har jag instämt i det slut, hvartill utskottet kommit, men ingalunda har jag gillat utskottets motivering. Jag tror, att man ännu kan vänta med lagens antagande. Tiderna äro lugna, och det vore bäst att först undanrödja denna skenbara strid, som jag har trott förefinnas mellan vissa — knappast flera än två — bestämmelser i requisitionslagen och 74 § regeringsformen. Men regeringen har, vid det förhållande att högsta domstolen nästan enstämmigt förklarar att dessa lagar icke strida mot grundlagen, haft fullgiltigt skäl att nu framlägga dem för Riksdagen. Skulle vi emellertid, innan grundlagsförändringen hunnit åstadkommas, vara nog olyckliga att bli hemsökta af krig inom landet, så inträder hvad man kallar nödrätten, ty under vapenlarvet tystna lagarne, och då kommer nog requisitions-systemet att tillämpas i ungefär samma utsträckning som Kongl. Maj:t här föreslår. Ty vi skola väl icke tåla, att den inträngande fienden får begagna sig af alla requisitionssystemets fördelar, medan vår försvarande armé för att efterleva grundlagen underhållas endast med hvad som kan lemnas från upprättade magasin och samlade förråd.

Jag kan uppskjuta med att utveckla mina tankar hvad angår det andra lagförslaget, eller hästanskaffningslagen, i afseende hvarpå jag kommit till ett annat slut än lagutskottet och ansett, att utskottet bort ingå i behandling af ämnet. Denna lag ämnar jag yrka att få återremitterad. I afseende på den nu föredragna lagen dristar jag icke motsätta mig att kammaren, med bifall till herr vice talmannens yrkande, återförvisar äfven detta lagförslag. Jag är nemligen villig att i fråga om hvad som i förevarande ämne må vara *tillrådigt* underordna min åsigt kammarens mening.

Herr Hasselrot: Då det lärer tillkomma mig att, så vidt jag kan, försvara lagutskottets nu föreliggande betänkande, skall jag bedja att först få vända mig mot de anmärkningar, som vice talmannen framställt mot utskottets befogenhet att på sätt som skett utan detaljgranskning hemställa, att lagförslaget i fråga icke måtte bifallas på den grund, att en del af förslagets bestämmelser skulle stå i strid mot regeringsformen och sålunda icke skulle kunna antagas utan förutgående ändring af denna grundlag.

Om förhållandet vore sådant, att, innan ett lagförslag remitterades till utskott, detsamma underginge grundlig pröfning, huru vida dess bestämmelser stode i öfverensstämmelse med grundlagen, och man således kunde antaga att Riksdagen eller åtminstone endera kammaren före remissen till utskottet verkligen ingått i en sådan pröfning, så hade kanske lagutskottet icke befogenhet att handla såsom det nu gjort. Men då kongl. propositioner och andra lagförslag i allmänhet remitteras till utskottet utan dylik förberedande granskning, tyckes det mig väl mycket begärdt, att ett lagutskott, äfven om det kommit till den öfvertygelse, att ett lagförslag på konstitutionella grunder icke kunde godkännas, sådant oaktadt skulle ingå i detaljerad gransk-

ning af förslaget bestämmelser och framlägga resultatet af en sådan granskning för Riksdagen. Detta vore ett lönlöst, jag vågar säga, lagutskottet föga värdigt arbete. Jag tror heller icke, att det kan vara grundlagens mening att tilldela lagutskottet en sådan roll. En annan sak blir, om kamrarna nu, med underkännande af utskottets konstitutionella betänkligheter, besluta att återförvisa lagförslaget till lagutskottets behandling. Lagutskottet läser då vara skyldigt att böja sig för ett sådant beslut af dess principal, Riksdagen, och alltså ingå i granskning af lagens detaljbestämmelser, men innan dess, efter mitt förmenande, icke.

Huru vida lagutskottet handlat rätt eller orätt genom att gå till väga på sätt som skett synes mig sålunda bero på, om några af lagförslagets bestämmelser verkligen stå i strid med grundlagen eller icke. Jag skall dervid icke tillåta mig bestrida, att icke goda skäl kunna framläggas för en mening, som är motsatt lagutskottets, men jag tror, att äfven för lagutskottets åsigt goda grunder kunna framläggas.

I korthet skall jag redogöra för, huru lagutskottet tänkt sig saken. I 73 § regeringsformen bestämmes, att inga nya pålagor, utskrifningar af manskap eller af penningar och varor må hädanefter utan Riksdagens fria vilja och samtycke i den ordning, förut nämndt är, påbjudas, uppbäras eller fordras. Orden »i den ordning, förut nämndt är», torde särskildt här vid lag beaktas, emedan de, så vidt jag förstår, peka på de i regeringsformen näst förut förekommande stadganden, som afse Riksdagens bevillningsmagt. Meningen med bestämmelsen är efter mitt förmenande icke allenast att utgöra ett värn för befolkningen mot ensidiga utskrifningar af penningar och varor från Konungens sida, utan jemväl ett värn mot en af Konungen med Riksdagens samtycke gjord utskrifning, om den går längre eller utsträcktare än Riksdagens bevillningsmagt räcker; och Riksdagens beslut om bevillningar gälla endast för ett år i sänder.

Går jag nu till den föreslagna lagens bestämmelser, medgifver jag visserligen, att flertalet af dess stadganden icke beröras af detta grundlagsstadgande, men i 8 § står, att proviant och furrageartiklar samt slagtboskap må under vissa vilkor i den ordning lagen bestämmer i landet requireras för arméns behof, vare sig vid krigstillfälle eller mobilisering. Jag kan icke finna annat, än att detta är en utskrifning af den beskaffenhet 73 § regeringsformen afser, och när meningen är att genom lag medgifva en sådan rätt, icke för ett år utan för all framtid, hafva derigenom 73 §:s bestämmelser blifvit utsträckta. Stadgandet är vidsträcktare än hvad 73 § medgifver.

Nu säges: Detta är ingen verklig utskrifning, därför att varorna betalas. Jag går då till 74 § regeringsformen, som utgör ett undantag från 73 §. I 74 § medgifves Konungen rättighet att under krig uppbära gärd af födande varor för tågande trupper, men mot ersättning efter markegångspris och hälften deröfver. Oaktadt sålunda i detta fall ersättning gifves för denna gärd af födande varor, är det, såsom lagen sjelf säger, en gärd som utkräfvdes, och utskrifningen deraf skulle alltså enligt 73 § regeringsformen icke få ega rum, derest icke det i 74 § stadgade undantag från den allmänna regeln funnes. Det

Förslag till lag ang. skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof.
(Forts.)

således uppenbart, att den omständigheten, att ersättning gifves för de uttagna varorna, icke förändrar beskaffenheten af pålagan att vara gård eller utskrifning. Om jag sålunda visat, att bestämmelserna i requisitionslagen gå längre än 73 § regeringsformen enligt min tolkning megifver, och om derjemte måste erkännas att det undantag, som 74 § regeringsformen omförmäler, jenväl öfverskrides genom samma bestämmelser, tror jag, att, om också olika meningar kunna gifvas angående rigtigheten af en dylik grundlagstolkning, de af lagutskottet anförda, af mig nu upprepade skälen likväl äro af den beskaffenhet, att man bör vänta att antaga lagen i fråga, till dess en grundlagsändring skett, hvarigenom all tvekan och all oro att man kommer i delo med grundlagen skulle försvinna. Jag skall för min ringa del vara den förste att i min mån bidraga till en dylik grundlagsändring och, sedan en sådan egt rum, till antagande af en lag i det syfte, som nu ifrågasatts.

Här har emellertid af den förste talaren och sedan af lagutskottets ärade ordförande vidrörts en annan fråga, nemligen huru vida bestämmelserna i det föreliggande lagförslaget äro af statsrättslig eller civilrättslig natur. Jag erkänner härvid att flere ledamöter af högsta domstolen — icke alla, ty de yttrade sig icke alla i denna fråga, da en requisitionslag af ungefär enahanda innehåll som den nu föreliggande år 1879 var föremål för en viss behandling i högsta domstolen — uttalade den åsigt, att den då föredragna lagens bestämmelser voro af statsrättslig natur. Detta oakadt vågar jag för min ringa del vara af en annan mening. Det är visserligen ostridigt en statsrättslig princip, som ligger till grund för lagen, eller att staten skall hafva rätt att för sitt behof af de enskilde erhålla sådana prestationer och varor, som lagen omförmäler. *Men* de närmare bestämmelserna härom, de vilkor hvarunder de enskilde skola till staten, betraktad såsom en persona moralis, lemna dessa prestationer och varor, med ett ord, de stadganden, som bestämma rättsförhållandet emellan staten och de enskilde vid tillämpningen af ofvanberörda statsrättsliga princip, falla efter mitt förmenande inom civilrättens område. Det är ju erkänt, att den expropriationslag, som nu gäller för fast egendom och jenväl reglerar förhållandet emellan staten och enskilde, är af civilrättslig natur; och nu föreliggande lag är, så vidt jag förstår, och som krigsministern också yttrat, i sjelfva verket ingenting annat än ett slags expropriationslag, afseende löseendom och prestationer af hvarjehanda slag. För min del kan jag icke finna annat, än att så väl requisitionslagen som hästanskaffningslagen bör behandlas på samma sätt som andra civilrättsliga lagar.

Då förslaget om lag angående skyldigheten att afstå hästar till krigsbruk icke ännu är föredraget, tror jag mig icke böra för närvarande närmare yttra mig om samma förslag, utan inskränker mig till att på grund af de skäl, som lagutskottet anført, och hvad jag för egen del tillagt yrka afslag på den nu föredragna paragrafen.

Friherre Åkerhielm: Herr grefve och talman, mine herrar! Den siste ärade talaren förklarade sig vilja vara den förste att medverka till en nödvändig ändring i grundlagen. Jag tager fasta på dessa hans

ord för att med anledning deraf anställa undersökning, huru vida lag-^{Förslag till lag} utskottets utlåtande, sådant det föreligger, gifver vid handen, att lag-^{ang. skyldighet} utskottet varit af en sådan uppfattning besjäladt. Jag tviflar för min-^{för enskilde att} del, att det kan sägas hafva varit förhållandet, när lagutskottet inlätit^{fullgöra requi-} sig på en granskning af gällande bestämmelser i 73 och 74 §§ rege-^{sitioner för} ringsformen och, hvad mera är, en granskning af högsta dom-^{krigsbehof.} stolens uttalande. Så vidt jag kan läsa var nuvarande riksdagsordning, föreskrifver den 38 §, att konstitutionsutskottet tillkommer att granska rikets grundlagar. Lagutskottet hade således efter mitt förnämde näppeligen Riksdagens uppdrag att företaga en sådan granskning. Hvilka duglige, erfarne män än må hafva fått Riksdagens förtroende att sitta i lagutskottet, hafva de dock fått detta förtroende uteslutande, på sätt 42 § stadgar, för lagutskottets uppdrag, nemligen för att *meddela utlåtande öfver de från kamrarna dit hänvisade förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af allmän civil-, kriminal- och kyrkolag*, men de hafva icke något uppdrag att tolka grundlagarne, hvilket riksdagsordningen förbehållit konstitutionsutskottet, och de hafva alldeles icke något uppdrag att granska högsta domstolens uttalanden eller sitta till doms öfver högsta domstolens tolkning af grundlag. Den granskning lagutskottet har sig anvisad rörer justitieombudsmannens verksamhet *implicite* hans åklagarekall mot högsta domstolen.

Jag kan således icke annat förstå, än att lagutskottet gått betydligt öfver det lemnade uppdraget och försökt sig på att fungera såsom konstitutionsutskott i föreliggande betänkande. Men med hvad jag hittills anfört är icke bevisadt, att icke lagutskottet af ömhet för grundlagens bud ansett sig böra inlåta sig på en tolkning i den vackra afsigten att föra frågan framåt, ty medgifvas måste, att huru än vi hålla på de konstitutionella formerna och söka häfda dem mot insmygande missbruk, böra alla frågor, först och främst hvarje kongl. proposition och äfven hvarje motion, behandlas i den ordning, att de på möjligast bästa sätt föras *fram mot* sin lösning. Jag skall tillåta mig påpeka, att lagutskottet har en mycket tydlig väg att gå i sådan afsigt, om lagutskottet vill begagna sig af 47 § riksdagsordningen, som föreskrifver, huruledes ständigt utskott kan, i frågor der sådant må finnas nödigt, genom deputerade med annat ständigt utskott sammanträda. Vid ett sådant tillfälle kunde därför lagutskottet hafva sagt: vi hafva icke i uppdrag att tolka grundlagarne, detta tillhör våra kamrater i konstitutionsutskottet, här erfordras alltså ett sammansatt utskott, detta sammansatta utskott kan föra frågan fram till sin lösning — ty konstitutionsutskottets ledamöter i det sammansatta utskottet medföra initiativ i fråga om grundlagsändringar, och en sådan är nödig.

Hade lagutskottet gått denna väg, så hade man måst erkänna, att utskottet visat sig ega den goda vilja att medverka till grundlagsändringar, hvarom den siste talaren så uttryckligt ordade. Detta har nu lagutskottet icke gjort, men kanske lagutskottet dertill haft det skälet, att den kongl. propositionen ansågs stå i uppenbar strid med gällande grundlagar? Må hända förelägo skäl till anmärkning mot Konungens rådgifvare för det förbisedda behofvet af en ändring i regeringsformen? I så fall borde anmälan derom framställts i enlighet med 57 § riksdagsordningen, som föreskrifver, huru ständigt utskott i det

Förslag till lagfall bör gå till väga, genom anmärksauledningens öfversändande till konstitutionsutskottet, hvaraf åter tydligt följer, att icke lagutskottet utän konstitutionsutskottet är forum i sådana frågor, hvarom nu talas.

ang. skyldighet för enskilda att fullgöra requi- sitioner för krigsbehof.

(Forts.)

Jag kan icke förstå annat, än att lagutskottet bort pröfva föreliggande förslag först ur synpunkten af en anmärkning, men om, som jag tror, anledning dertill icke förefunnits, sedan taga under öfvervägande, huru vida utskottet ville begagna sig af den — jag erkänner det — ovanliga men dock af grundlagen anvisade formen att sammanträda med konstitutionsutskottet för att få en grundlagsändring föreslagen och slutligen, om icke något af dessa sätt befundes lämpligt, ingå i pröfning af sak. En sådan saks pröfning paragraf för paragraf har Riksdagen rätt att af utskottet fordra. Att denna saknas, blir alltid en anledning till återremiss, i yrkandet hvarom jag därför instämmer.

Herr Unger, Magnus: På de af numera afidne justitierådet Naumann 1879 anförda skäl och på grund af hvad lagutskottet i sitt utlåtande anført och en dess ledamot, herr Hasselrot, nu vidare utvecklat, biträder jag för min del det slut, hvartill lagutskottet kommit. Jag kan icke föreställa mig, att det skulle vara rätt af lagutskottet att icke ingå på något bedömande, huru vida denna lag öfverensstämmer med andra lagar, eller icke. Det är ju hvad lagutskottet, i fråga om hvarjehanda lagförslag, gör alla dagar. Om ett förslag kommer till lagutskottet, och utskottet finner, att detta förslag icke öfverensstämmer med en eller annan lag, förklarar utskottet, att förslaget icke kan antagas utan att lagen ändras. Detta är ju ett mycket vanligt och ofta förekommande fall. Mig synes därför, att lagutskottet varit fullt befogadt att, när utskottet ansett ifrågavarande lagförslag strida emot grundlagen, visa ärendet ifrån sig.

Att lagutskottet skulle samarbetat med konstitutionsutskottet för att få frågan afgjord, dertill finner jag förhållandena så mycket mindre hafva gifvit anledning, som förslag icke framstälts om ändring af något grundlagsstadgande, till följd hvaraf konstitutionsutskottet icke kunnat hafva något med detta ärende att skaffa.

Jag har icke blifvit äfvertygad om origtigheten af de skäl, som lagutskottet anført för sin åsigt, hvarken af hvad herr justitieministern eller reservanterna i saken anført.

Herr justitieministern synes hufvudsakligen stödjä sig till en början på den omständigheten, att de ifrågavarande förpligtelserna icke vore att hänföra till gårdar. Detta skulle då, såsom jag förmodar och såsom en annan talare yttrat, bero derpå, att de prestationer, hvarom i föreliggande förslag förmåles, i allmänhet skulle ersättas; men utom det att denna ersättning är mycket knapphändig och i många fall näppeligen räcker till full godtgörelse, ber jag att få fästa uppmärksamheten på åtskilliga förpligtelser, för hvilka det icke ifrågasattes någon ersättning alls. Sålunda skall inqvartering, furrage, stallrum och plats under tak för materiel och andra förnödenheter lemnas utan betalning. Och jag frågar, om det icke är en gård, som omförmåles i 5 § af hästanskaffningslagen, der det stadgas att »blifver häst kasserad, eller har häst, som enligt § 4 uttagits, icke blifvit vid mönstringstillfället instäld och aflemnas», genast i dess ställe af kommunen annan

häst, som kan godkännas, eger mönstringskommissionen inköpa eller, Förslag till lag ang. skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof. om tillfälle dertill ej yppas, låta, med biträde af kronobetjeningen, inom kommunen uttaga det bristande antalet hästar; skolande i förstnämnda fall det belopp, hvarmed de sålunda anskaffade hästarnes inköpspris kan komma att öfverstiga det pris, som i medeltal blifvit äsatt de från kommunen enligt § 4 uttagna hästar, *ersättas staten af kommunen*, mot godtgörelse af den hästegare, som genom försummelse att fullgöra stadgade föreskrifter kan anses vara till kommunens utgift vållande».

(Ports.)

Jag förmenar således, att man, äfven om det icke skulle alldeles fullständigt stämma öfverens med den kameralistiska definitionen på gård, med fullt fog kan säga, att dessa förpligtelser verkligen äro att betrakta såsom gårdar.

Vidare har justitieministern sagt, att gräusen emellan inkvartersbördan och förpligtelsen enligt den tillämnade s. k. requisitionslagen att tillfälligtvis tillhandahålla lifsförnödenheter eller »födande varor» åt trupperna äfven *utom* kvarteren är praktiskt taget så svår att uppdraga, att någon principiell åtskilnad dervid icke rimligen bör göras gällande. Det är mycket sant, att det är praktiskt svårt att uppdraga denna gräns, men då lagen uppdrager den, lär man få försöka respektera den, så långt man kan.

Emellertid medgifver justitieministern, att det förefinnes en »skenbar» brist på öfverensstämmelse mellan grundlagens bud och lagförslaget, i ty att, i stället för magasinssystemet, ett helt nytt system eller requisitionssystemet genom föreslagna nya lagen införts. Så vidt jag förstår, är denna brist på öfverensstämmelse emellan grundlagen och nya lagen visst icke »skenbar», utan tvärt om ganska uppenbar och fullt verklig. Jag har alltså icke af dessa skäl kunnat öfvertygas, att lagutskottets uppfattning varit oriktig. Hvad reservanternas skäl beträffar, vill jag för min del icke medgifva, att mellanfolkliga rättsbruk kunna utgöra grund för tolkning af Sveriges grundlagar, och ännu mindre kan jag medgifva, att dessa rättsbruk, sådana de nu mot slutet af århundradet utvecklat sig, kunna lemna någon som helst ledning för tolkning af en lag, stiftad vid århundradets början.

Vidkommande åter den frågan, huru vida högsta domstolen varit hörd eller bort höras angående här ifrågavarande lagförslag, finner jag för min del, att högsta domstolen icke är hörd, och att högsta domstolen bort höras, och denna omständighet skulle för mig varit ett ytterligare skäl att, i den ordning frågan för Riksdagen är vorden framlagd, icke bifalla densamma. Högsta domstolens yttrande öfver 1878 års förslag blef icke infordradt, utan beslöts då endast att genom note ur statsrådsprotokollet skulle af högsta domstolen infordras utlåtande, huru vida ifrågavarande förslag, i deras dåvarande omfattning, kunde anses öfverensstämma med allmänna lagstiftningsgrunder.

Men högsta domstolens yttrande öfver själva förslaget var aldrig infordradt. För öfrigt får jag anmärka, hvad en föregående talare också framhållit, att det icke är samma förslag, som nu föreligger. Derjemte tillåter jag mig särskildt betona, att det icke är högsta domstolen, som skall bedöma, huru vida dess utlåtande skall afgifvas, eller icke, utan det är regeringen, som af högsta domstolen önskar dess

Förslag till lagutlåtande, som då ovilkorligen skall afgifvas. Slutligen och hvad angår ang. skyldighet för enskilde att fullgöra requi-sitioner för krigsbehof.
 frågan huru vida högsta domstolens utlåtande bort vara infordradt, eller icke, så må jag, äfven om det ej medgifves, att en del af ifrå-gavarande stadganden äro af civillags natur, åberopa hvad i 89 § rege-ringsformen föreskrifves, att »vill Konungen åt Riksdagen öfverlemla att gemensamt med honom något afgöra, som rikets allmänna styrelse rör, då förfares dermed på det sätt, som angående lagfrågor är i 87 § 1 mom. stadgad», och i 87 § bestämmes, att innan en lagfråga för Riksdagen framställes, bör högsta domstolens yttrande vara in-fordradt.

(Forts.)

Nu har Kongl. Maj:t sagt, att han vill, att Riksdagen skall med honom i denna fråga *besluta*, och högsta domstolen anser det vara ett nödvändigt vilkor för lagens giltighet, att den afgöres både af Kongl. Maj:t och Riksdagen. Då det således här icke är fråga om att Riks-dagen, såsom någon gång utan stöd af grundlagen sker, endast skall i frågan höras, utan Riksdagen här verkligen har beslutanderätt, synes det mig ex analogia vara med lagens grund och mening öfverensstäm-mande, att högsta domstolen bort afgifva behörigt yttrande öfver här ifrågavarande lagar, innan de, för ändamål att Riksdagen derom måtte fatta beslut, till Riksdagen öfverlemnats, och, då så icke skett, finner jag deri, såsom sagdt, ett ytterligare skäl att biträda hvad utskottet föreslagit, hvartill jag nu äfven yrkar bifall.

Herr Hasselrot: Jag anhåller att få yttra några ord till svar å hvad som af en ärad talare nyss anfördes: Han häfdade mycket starkt konstitutionsutskottets rätt att tolka grundlagen, så starkt, att han tyckte anse detta utskott vara alldeles ensamt om en sådan rätt. För min del tror jag, att hvarje riksdagsman har denna rätt och jemväl bör deraf begagna sig, så vida han dertill har förmåga; och den rätt, som sålunda eges af den enskilde riksdagsmannen, måtte väl också tillkomma lagutskottet, alltid under förutsättning att kammaren i detta fall är den högste domaren, för hvilken så väl den enskilde riksdags-mannen som lagutskottet får böja sig. Detta är väl också hvad lag-utskottet i förevarande fall får göra, om kammaren ogillar utskottets uppfattning. Att utskottet sålunda varit berättigadt att göra den fram-ställning, som nu från flera håll klandrats, vågar jag fortfarande påstå. Utskottet har deremot icke, såsom friherre Åkerhielm, om jag hörde rätt, yttrade, tagit sig friheten att döma öfver högsta domstolen, långt der-ifrån. Något dylikt har utskottet hvarken gjort eller tänkt sig, men att utskottet känt sig oförhindradt att i strid mot en mening, som uttalats af flertalet inom högsta domstolen, framlägga sin åsigt, må ej räknas detsamma till last; det är icke första gången sådant skett och lärer väl icke blifva den sista.

Friherre Åkerhielm: Endast ett par ord! Min mening har aldrig varit att tillvita lagutskottet något förfarande, hvarigenom det skulle *dömt* öfver högsta domstolen eller dess åtgärder. Så långt vill jag icke påstå, att utskottet gått i detta fall. Hvad jag deremot sagt är, att lagutskottet *granskat* högsta domstolens grundlagstolkning, men

detta är en uppgift, som enligt grundlagen på sin höjd kan tillkomma justitieombudsmannen, men icke lagutskottet.

*Förslag till lag
ang. skyldighet
för enskilde att
fullgöra requi-
sitioner för
krigsbehof.
(Forts.)*

Efter härmed slutad öfverläggning gjorde herr grefven och talmannen i enlighet med de derunder framställda yrkandena propositioner, först derpå att nu föredragna paragraf skulle visas åter till lagutskottet och sedan derpå att kammaren skulle afslå paragrafen, samt förklarade sig anse den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *vice talmannen* begärde votering, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att § 1 i Kongl. Maj:ts förslag till lag angående skyldighet för enskilde att fullgöra requisitioner för krigsbehof skall till lagutskottet återförvisas, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslår kammaren ifrågavarande paragraf.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 60;

Nej — 53.

Herr *vice talmannen*: Jag tillåter mig hemställa, att de återstående paragraferna i den föreslagna lagen måtte föredragas i ett sammanhang, utan uppläsning.

Denna hemställan bifölls.

Öfriga paragrafer jemte rubriken.

Herr *vice talmannen*: Jag tillåter mig hemställa, att de föredragna paragraferna af lagen måtte till utskottet återförvisas.

På gjord proposition visades nu ifrågavarande delar af lagförslaget åter till utskottet.

Kongl. Maj:ts förslag till lag angående skyldighet för enskilde att till krigsbruk afstå hästar och fordon.

Herr *vice talmannen*: Af skäl, som förut blifvit anförda, vill jag icke heller ingå i en granskning i sak af denna lag, utan tillåter mig att, liksom i fråga om den föregående, yrka återremiss.

På gjord proposition visades förevarande lagförslag åter till lagutskottet.

Utskottets i utlåtandet afgifna yttrande.

Förklarades besvaradt genom kammarens föregående beslut.

Föredrogs å nyo lagutskottets den 29 och 30 sistlidne mars bordlagda utlåtande n:o 36, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående tiden för nyttjanderättsaftals bestånd.

Utskottets hemställan bifölls.

*Lagförslag
ang. förmåns-
rätt för kom-
munalutskylder
m. m.*

Föredrogs å nyo lagutskottets den 29 och 30 nästlidne mars bordlagda utlåtande n:o 37, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 17 kap. 12 § handelsbalken.

Herr Bergström: Det är min skyldighet mot kammaren att i korthet angifva, hvad jag afsett dermed, att jag låtit anteckna mig såsom reservant mot betänkandet. Det innebär, att jag principiellt är emot införandet af ifrågavarande, liksom af hvarje annan ny förmånsrätt, enär sådant strider mot en sund kreditlagstiftning. Jag har städse, när vid föregående tillfällen denna fråga varit före, motsatt mig den föreslagna förändringen; men då nu Riksdagen skrivit till Kongl. Maj:t och anhållit om framläggande af ett sådant lagförslag som det föreliggande, och Kongl. Maj:t efterkommit Riksdagens önskan, har jag intet annat att göra än förklara, att jag med djup motvilja ser denna nya förmånsrätt införas i vår lagstiftning.

Efter härmed slutad öfverläggning bifölls utskottets i utlåtandet gjorda hemställan.

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*

Föredrogs å nyo lagutskottets den 29 och 30 sistlidne mars bordlagda utlåtande n:o 39, i anledning af väckta motioner om ändrade bestämmelser i fråga om den kommunala rösträtten på landet.

Herr Bergström: Sedan några, ja, man kan väl säga, många år tillbaka utgör frågan om en ändring i gällande bestämmelser angående den kommunala rösträtten på landet ett stående nummer på Riksdagens program. För min del kan jag icke värja mig för den tanken, att de, som åtrå en förändring af dessa bestämmelser, i syfte att begränsa rösträtten, skulle handla klokare, om de läte frågan ett och annat år, ja hvarför icke några år, få hvilat. När den sedermera å nyo upptoges, skulle den hafva erhållit det nyhetens behag, som den nu helt och hållet saknar. Emellertid må sådant ankomma på herrar motionärers eget omdöme angående lämpligaste sättet att åvägabringa den förändring, hvartill de syfta, och meningarna kunna säkerligen derom vara delade. Visst är emellertid, att jag för min del icke

känner mig frestad att vidare diskutera frågan. Jag ämnar därför icke deltaga i den öfverläggning derom, som möjligen kan uppstå, eller gifva uttryck åt min åsigt annorledes än genom att yrka afslag på motionen och utskottets utlåtande.

Det är, herr grefve och talman, ett sådant yrkande, jag nu framställer.

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala rösträt-
tens på ian-
det.*

(Ports.)

Herr Ölander: Aldrig har väl någonsin en grund, så skenbart riktig, i sjelfva verket varit så ohållbar som den, efter hvilken den kommunala rösträtten beräknas. Aldrig har väl ett system, i sig sjelf så riktigt som det, att rättigheter och skyldigheter böra följas åt, varit så origtigt tillämpadt som i fråga om den kommunala rösträtten. Stiftarne af 1862 års kommunallag hafva sagt, och motståndarne till hvarje förändring i dessa lagar hafva år från år upprepat samma sats, hvilken äfven är riktig, och hvilken också nu förekommer i den vid utskottets betänkande fogade reservationen, nemligen »att kommunens medlemmar skola endast i den mån, de bidraga till utgifter för kommunens ändamål, vara berättigade att utöfva inflytande på ledningen af kommunens angelägenheter». Mot denna sats, lika riktig till sin grund som den blifvit riktigt tillämpad, har hvarje försök till förändring i det bestående strandat. Icke någon på de mest klara skäl gjord framställning om den obillighet, som de lågt beskattade derigenom måste underkasta sig, icke kännedomen om att i ett flertal af rikets landtkommuner endast några få, de högst beskattade, styra det hela, icke det obestriddiga faktum, att i icke mindre än 54 kommuner ingen kommunalmedlem kan göra sin rösträtt gällande gent emot en enda, som der enväldigt för spiran; intet af allt detta har kunnat rubba den fasta öfvertygelsen om det oöfverträffliga i det sätt, hvarpå den kommunala rösträtten nu är ordnad. Alla invändningar hafva krossats mot denna formel, att rösträtt må endast utöfvas i mån af den skatt, jag betalar. Ja, mine herrar, denna sats är fullkomligt riktig. Jag är den förste att erkänna, att ingen bör få i kommunala angelägenheters afgörande deltaga i högre mån än i förhållande till den skatt, hvarmed han till kommunens behof bidrager, men det är just denna grundregel, som man icke följt. Man har bestämt rösträtten icke efter skatten som betalas, utan efter det antal kronor, som i skatt erlägges, och deremellan är en himmelsvid skillnad. Man har sagt, att A bör ega dubbelt så stor rösträtt som B, emedan A i skatt betalar 1,000 kronor och B endast 500, naturligtvis under förutsättning och i tanke att A derigenom skattar dubbelt så mycket som B; men gör han det verkligen? Ja, han skulle göra det, om båda hade lika inkomster, men då A har en årlig inkomst af 10,000 kronor och B af endast 5,000, så bidraga ju båda med lika stor andel af sin årsinkomst, d. v. s. i samma mån till kommunens utgifter, och då skulle de ju efter den antagna och så mycket omordade grundprincipen hafva lika rösträtt. Icke skall väl skatten, sådan den ter sig i kronor och öre, vara bestämmande. Grunden och måttstocken för rösträtten blir ju då icke skatten, icke den mån i hvilken bidrag lemnas till kommunen, utan den förmögenhet jag eger; och detta åter skulle blifva ett uttryck för den säkerligen för alla förhatliga åsigten, att en människas

Ifrågasatt värde är beroende på storleken af hennes rikedom. Denna grund ändring af be- hafva antagligen icke reservanterna och icke heller någon annan af stämmelserna dem, som motsatt sig yrkandet om de nuvarande rösträttsbestämmelserna om den kom- sernas förändring, tänkt sig. Den rätta grunden är naturligtvis den, munal röst- att för hvar och en, som i mindre mån i förhållande till sin inkomst rätten på lan- bidrager till kommunens utgifter, dessa utgifter också äro af mindre det.

(Forts.)

betydelse än för den, som i högre grad i förhållande till inkomsten bidrager dertill; och att, om den förre här vid lag skulle komma att få alldeles enahanda inflytande på bestämmandet af dessa utgifter, han derigenom, men också endast derigenom skulle kunna göra sig en fördel på den senares bekostnad, ehuru denne för ändamålet offrar mera. Offrar mera! Jag skall bedja att få fasthålla detta uttryck, ty det är egentligen storleken af det offer jag gör åt kommunen, som bör utgöra grunden för min rösträtt. Jag frågar nu: offrar den, som af en inkomst på 10,000 kronor betalar i skatt 1,000 kronor, mer än den, som med en inkomst af 5,000 kronor i skatt erlägger 500 kronor? Eller för att fullfölja konsekvensen och göra frågan klarare: uppoffrar den, som har en inkomst af 50,000 kronor och deraf skattar $\frac{1}{5}$, eller 10,000 kronor, så att hans återstående årsinkomst utgör 40,000 kronor, mer än den, som i skatt erlägger precis samma andel af en inkomst på 1,000 kronor, så att hvad till hans lifsuppehälle återstår endast utgör 800 kronor? Hvem af dessa offrar mest? Ingen skall derpå gifva mig till svar, att det är den, som har den högre inkomsten på 50,000 kronor; och dock har i de beslut, hvarigenom detta offer bestämts, den senare deltagit med ofantligt större antal röster än den, som tillsläppt precis lika stor andel af sin lilla årsinkomst på 1,000 kronor. Jag vill icke fråga, om detta är rättvist och billigt, ty svaret på frågan kan ju blott blifva ett, men jag frågar: om en lag, som kan leda till dylika oegentligheter, icke origtigt tillämpar eller rent af snedvrider den rigtiga grundprincipen, att rättigheter och skyldigheter skola följas åt, och om icke en rättelse af sådana missförhållanden är erforderlig och önskvärd. Jag vill dock ingalunda härutinnan gå så långt, som konsekvensen af hvad jag nu sagt skulle kunna leda. Denna konsekvens utmynnar ju ytterst i lika rösträtt för alla, eftersom ju beskattningen i allmänhet är lika afpassad efter förmögenheten. Men till denna slutföljd vill jag icke gå; icke därför att den icke är riktig, utan därför att, olyckligt nog, med den kommunala rösträtten är sammanlänkad en del af den politiska. Dessa båda höra icke alls tillsammans och kunna därför, om de sammanföras, icke annat än menligt inverka på hvarandra. Vore de, såsom de borde vara, åtskilda, kunde den kommunala rösträtten fritt få utveckla sig på den likställighetens grund, som jag nu angifvit, men under nuvarande förhållanden måste båda offra något åt hvarandra, och ehuru jag för min del anser, att utskottet funnit en ganska lycklig medelväg härutinnan, vågar jag dock icke yrka bifall till utskottets förslag oförändradt. Jag fruktar nemligen, att denna kammare, öfvertygad som den antagligen ännu är om rättvisan i den nuvarande kommunallagens bestämmelser i fråga om rösträtten — så vida jag icke får smickra mig med att hvad jag nu anfört i någon mån rubbat denna öfvertygelse — icke skall visa sig villig till eftergifter härutinnan, så vida icke dessa äro hållna inom

en sådan gräns, att åtminstone icke någon väsentlig utvidgning eller förändring i den dermed förbundna politiska rösträtten derigenom är att befara; och jag bekänner, att icke heller jag skulle anse *allt* för stora eftergifter i berörda afseende ändamålsenliga. Jag tror mig därför undanrödja alla dessa farhågor, då jag, ehuru jag till fullo gillarrättens på landet. utskottets förslag, sådant det nu föreligger, inskränker mig till att yrka bifall till detsamma, med den ändring att den deri förekommande punkten: »Ej må någon utöfva rösträtt för större antal röster än som svarar mot en tiondedel af kommunens hela röstetal efter röstlängden», utbytes mot: »Ej må bolag utöfva rösträtt för större antal röster, än som svarar mot en femtedel af kommunens hela röstetal efter röstlängden» o. s. v.

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.
(Forts.)*

Herr grefve och talman, jag yrkar proposition på detta mitt förslag och uttalar den förhoppning, att denna kammare, behjertande hvad jag nu haft äran anföra, och inseende de oegentligheter och den obillighet, hvartill nuvarande kommunallags rösträtsbestämmelser kunna leda, icke skall skjuta å sido detta i så hög grad moderata förslag, utan åt de mindre bemedlade unna denna lilla ökning i inflytandet på de kommunala angelägenheterna, hvilket inflytande ändock ingalunda på långt när kommer att motsvara, hvad de af sin ringa årsinkomst måste uppoffra för kommunens behof.

Herr Hedlund: Det förefaller som om lagutskottets ärade ordförande skulle börja känna sig liknöjd gent öfver dessa många motioner, som riksdag efter riksdag väckas om den kommunala rösträtten. Jag undrar icke heller derpå, i synnerhet när han nödgas upprepa samma skäl för samma mening. Han har också dertill förenat en önskan om ett tillvägagående, som han trodde vara med klokheten öfverensstämmande å deras sida, hvilka ifrå för den ifrågavarande lagförändringen, att de nemligen skulle hvila sig någon tid, innan de komme med nya förslag i ämnet. Jag tillåter mig att hysa en annan mening, icke i afseende på hans trötthet, deröfver kan han bäst döma sjelf, men i afseende på det önskvärda i att dröja med väckande af motioner. Äfven om det vore möjligt för honom att få sin önskan uppfylld här, så tror jag icke det går för sig, så länge det finnes personer inom Andra Kammaren, som nitälska för saken. Jag tror icke det skulle vara fördelaktigt för sakens framgång ur synpunkten deraf, att frågan hålles vid lif genom att ständigt återkomma och derigenom slutligen uttrötta kanske de största motståndarne samt förmå dem att icke sätta sig emot sakens genomdrifvande. Detta är ett förfarande, som med framgång brukats i andra riksförsamlingar. Det finnes äfven andra anledningar till för oss, som önska ifrågavarande lagförändring, att befordra denna rörelse och icke stanna vid blotta tankar och förhoppningar. Från en *papa male informatum* kunna vi ju komma till en *papa melius informandum* eller, för att icke tala latin, det är ju icke otroligt, att efter en påfve, som är illa underrättad, kan komma en annan påfve, som möjligen kan komma på bättre tankar.

För min del kan jag icke underlåta, äfven med risk att återupprepa förut sagda ord, att yttra något till förmån för de motioner, som nu i denna fråga blifvit väckta. Här har yttrats i synnerhet, så vidt

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämnelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*

(Forts.)

jag kan erinra mig, af utskottets motståndare, reservanterna, att man genom ett bifall till motionerna endast skulle utsträcka rösträtten till ett större antal, eller rättare sagdt från ett inskränkt fåtal till ett något större fåtal, och att detta tycktes vara af mindre vikt. För min del anser jag det vara en stor skilnad emellan om beslutanderätten i en kommuns angelägenheter ligger i en, två, tre, tio eller hundra personers hand. Det blir sålunda en fråga om mångtalet, och dessa siffror äro naturligtvis konventionella, beroende på och lämpade efter olika förhållanden, men det är alldeles gifvet att ju flere personer, som kunna verksamt deltaga och rådslå i en kommuns angelägenheter, desto större trygghet måste detta gifva. Jag anser hvarje utsträckning af den kommunala rösträtten vara af högst väsentlig vikt, och den meningen skulle jag hylla, äfven om jag hade ensam beslutanderätt.

Det har vidare anmärkts, att de nuvarande bestämmelserna i afseende å den kommunala rösträtten icke visat sig praktiskt obehväna eller olämpliga, men jag skulle kunna anföra bevis på motsatsen just från den ort jag tillhör. Man har dessutom i detta fall offentliga handlingar, som visa vådorna af den nuvarande kommunala röstgrunden, nemligen de förpligtelser vissa kommuner iklädde sig för Motala—Mjölby jernvägsbolag. En hvar, som har denna sorgligt ryktbara jernvägsanläggning i minnet, erinrar sig helt säkert, huru som ett stort antal invånare i kommunerna fick lida därför att beslutanderätten inom dessa kommuner låg uti ett inskränkt antal personers hand, hvilka hade sina egna intressen att se till godo. Om för öfrigt också så skulle vara, att inga sådana olägenheter, som derstädes varit fallet, skulle uppstå, så kan det ju uppkomma sådana af mångfaldiga andra slag, der minoritetens rätt icke är skyddad. Det ingår i det civila samhällets förnämsta skyldigheter att söka skydda minoritetens rätt, ej blott i riks församlingar med beslutanderätt, utan ock inom kommunerna, der afgörandemagten är lagd i majoritetens hand. Vi känna ju också till, att de rättslärde under långa tider sysselsatt sig med försök att skydda minoritetens rätt vid val af folkombuden, emedan man icke gerna kan förbise faran af detta absoluta majoritetsvälde.

För min del är jag lika litet vän af fåvälde som af envälde eller allvälde, om jag så får öfversätta ordet demokrati, ty de hafva alla sina vådor. Mot dessa styrelseformer ville jag söka sätta en annan, nemligen *aristokratien*.

Jag är en afgjord vän af aristokratien, men icke af aristokratien såsom fåvälde, ehuru ty värr denna slags aristokrati med all säkerhet under många år kommer att bibehålla väldet. Hvad menar ni då för slags aristokrati, torde någon må hända spörja?

Jag menar icke bördens, icke rikedomens, icke lärdomens, icke emblemsmanna-aristokratien, utan jag menar hvad som står qvar såsom det bästa af allt detta, en ädel håg, upplyst och ledd af insigter och erfarenhet. En sådan aristokrati kan också vara demokrati. Den är ej beroende af bevillningstaxering eller fyrktal, men den blir nog ändock ett fåtal, under den menskliga begränsning, hvori vi befinna oss. Blefve den rådande, så behöfde vi i allt fall icke vara så rädda om de yttre vil-

koren. Det rätta är dock en magt och den gör sig gällande, om också långsamt, och en proba derpå ligger äfven i det beslut, som kommer att fattas i denna fråga.

Om jag medgifver att de praktiska olägenheterna af nu gällande bestämmelser icke äro så stora, att de synnerligen upprört sinnena och därför framkallat yrkandena på en lagförändring, så ligger dock en icke mindre kraftig maning till att söka ändring härutinnan i känslan af det rätta.

Jag föreställer mig att litet hvar af oss hellre vill vidtaga ändringar i den politiska och kommunala valrätten utan påtryckningar och agitationer utifrån, hvilka man alltid talar illa om, då de framträdt. Det lärer väl då vara att föredraga, att vi nu i lugn och ro bringa till stånd en förändring i detta hänseende, hvilken vi ju alla anse rättvis, billig och nödvändig. Nu är påtryckningen utifrån visserligen ännu icke så stark, det är en sanning, och därför uttalade också lagutskottets ärade ordförande nyss den önskan, att den föreslagna förändringen ännu en tid skulle få hvila, men den, som vet att vi icke hafva framtiden i vår hand och som anser att vi, med hänsyn till hvad denna framtid kan innebära, böra göra hvad som är rätt, alla dessa ledamöter af kammaren, som inse detta och tillika förstå, att här icke är fråga om någon doktrinär uppfattning, utan om en ren rättsfråga, skola helt säkert icke tveka att biträda de visst icke öfverdrifna förslag, som här föreligga och hvarpå jag nu anhåller om bifall.

Herr Lundin: Då jag icke deltagit i behandlingen af denna fråga inom utskottet, ber jag att nu för kammaren få frambära mina åsikter i densamma och anhåller då till en början få säga, att jag fortfarande intager samma ställning i densamma som tillforene. Jag kan icke dela samma mening som den siste värde talaren, hvilken ansåg det politiskt fördelaktigt att bifalla motionärernas förslag. Jag ser saken ur alldeles motsatt synpunkt och vågar kalla dessa motioner för en af de största socialistiska frågor, som kunna uppstå, på den grund att individen beröfvas rättigheter under det han åläggas skyldigheter. Vi hafva pröfvat de nuvarande bestämmelserna och funnit oss lyckliga derved, men att göra eftergifter på det politiska fältet, utan att veta hvad de bära i sitt sköte, deri ligger enligt min tanke en stor fara, åtminstone föresväfvar den föreställningen mig.

Jag tror mig tillhöra den klass af kammarens ledamöter, som må hända först bort biträda dessa motioners syfte, men jag får bekänna att jag önskar, att den tid måtte vara långt aflägsen, då en utsträckning af den kommunala rösträtten kan ifrågakomma.

Här hafva så vackra ord blifvit uttalade under diskussionen i frågan, att mina ord icke kunna väga mycket, och då tiden dessutom är långt framskriden, anhåller jag hos herr talmannen att få yrka afslag å motionerna och bifall till reservanternas hemställan.

Herr af Burén: Den tid, då församlingarna på landsbygden och dess inbyggare utgjorde så att säga en familj och då en och hvar intresserade sig för att allt ordnades så bra som möjligt så väl för

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*
(Forts.)

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*

(Forts.)

den ene som för den andre församlingsmedlemmen, den tiden är förbi. Nu deremot är det i många församlingar så, att man sätter hårdt emot hårdt, så att jag tror det blir nödvändigt att se till, att den högsta magten der och hvar icke blir den största orättvisan.

Det är därför jag vågar påstå att de motioner, som framkommit i syfte att i någon ringa mån inskränka den kommunala rösträtten på landsbygden, äro synnerligen beaktansvärda.

Reservanternas hufvudsakliga skäl att motsätta sig förslaget är det redan af den andre talaren i ordningen anförda, »att i samma mån en kommuns medlemmar bidraga till kommunens utgifter, i samma mån böra de också vara berättigade att utöfva inflytande på ledningen af kommunens angelägenheter», men detta skäl duger icke, ty då skulle det äfven gälla för städerna, men huru låter det väl med den kommunala rösträtten i städerna? Bestämmelserna härom lyda sålunda: »Ej må någon kunna vid allmän rådstuga utöfva rösträtt för större antal röster än som svarar emot en femtiondedel af stadens hela röstetal efter röstlängden eller i något fall för högre röstetal än det, som motsvarar bevilningen för tio tusen riksdalers inkomst af kapital eller arbete».

Således får ingen i stad, huru mycket han än är taxerad till och huru mycket han än betalar till kommunen, rösta för mer än 10,000 kronor, och i kyrkostämman i Stockholn får ingen, huru mycket han än eger och betalar till kyrka och skola, rösta för mer än 20 röster. Detta reservanternas hufvudskäl duger sålunda icke.

Hvarför har nu en inskränkning i den kommunala rösträtten i stad egt rum? Jo, sannolikt därför att i städerna äro förlagda stora industriella etablissemang och bolag, hvilka, med uteslutande af andra, skulle få för mycket att säga vid afgörandet af de ärenden, som förekomma.

Nu hafva vi redan och få allt flera sådana stora bolag äfven på landsbygden, och det är dessa, som nu diktatoriskt besluta vid kommunalstämmorna, hvarför utskottet har mycket rätt, då det säger, att kommunal sjelfstyrelse i sådana kommuner på landet icke alls förefinnes.

För min del vill jag yrka bifall till det förslag, som af herr Ölander blifvit framställt.

Nu torde någon invända, att jag med detta yrkande endast vill hindra bolagen i utöfningen af sin fulla rösträtt, under det jag sjelf i min egenskap af godsegare skulle vilja hafva min egen rösträtt fortfarande fri.

Jag kan dock försäkra, mine herrar, att, om jag hade minsta utsigst att det förslag, utskottet här framställt, skulle gå igenom, så skulle jag för min del genast ansluta mig till detsamma, men då jag icke anser detta möjligt, har jag i stället trott att det förslag, som ginge i den mest moderata riktning och som af herr Ölander blifvit framställt, skulle vinna mera tillslutning i denna kammare. Magten, som så många eftersträfvat, är sannerligen icke afundsvärd, om man besinnar det stora ansvar, som med densamma är förenadt.

Jag är sjelf patronus i den församling, der jag bor, och jag kan försäkra herrarne, att denna rättighet ingalunda aflöper utan bekymmer.

Slutligen vill jag erinra i afseende å de ständigt återkommande motionerna från Andra Kammaren, hvilket lagutskottets ärade ordförande klandrat, att man ej kan begära att slippa dem förr än något göres för att afhjelpa missbruket af den kommunala rösträtten på landet, då sådant missbruk otvifvelaktigt förefinnes, och jag tror icke, att det är klokt att till dessa oupphörligt återkommande förslag är efter år säga nej och åter nej.

Då jag icke kan förstå att det paternella förhållandet i församlingarna, der detta finnes qvar, på något sätt upphäfves genom en dylik inskränkning i den kommunala rösträtten, ej heller att den politiska rösträtten på något sätt derigenom rubbas, utan att förslaget skulle träffa just der det bör eller der man uppstått hårdt emot hårdt, så finner jag för min del deruti en stor anledning att ansluta mig till det förslag, som af herr Ölander blifvit väckt, och på hvilket jag därför yrkar bifall.

Friherre Klinckowström: Jag har egentligen begärt ordet för att nu, i likhet med föregående riksdagar, då denna fråga varit före, förklara att jag står på den sida, som önskar en inskränkning i den kommunala rösträtten på landet. Jag gör det därför att jag anser ett sådant anspråk både billigt och rättvist. Denna fråga har blifvit till den grad debatterad och utredd så väl af föregående Riksdagars lagutskott som af särskildt tillsatta komitéer, att hädanefter kan en och hvar sätta sig in i densamma utan svårighet och fatta sitt beslut.

Hvad reservanternas fruktan beträffar, som återfinnes i en mening på pag. 8 af utskottets utlåtande, der utskottet erinrar att äfven en sådan, mindre genomgripande ändring i den kommunala rösträtten, som motionären föreslagit i fråga om beslut rörande utgifter, skulle, om den tillämpades vid val, medföra en icke oväsentlig rubbning af grunderna för Första Kammarens sammansättning, en rubbning, hvilken utskottet för sin del icke finner önskvärd».

Det är reservanternas, som hafva lemnat ett så beskaffadt förslag till utskottets betänkande. De frukta för att grunden för Första Kammarens sammansättning skulle rubbas. Jag kan försäkra herrarne, att ett envist motstånd mot rättvisa och billiga fordringar till de i politiskt hänseende mindre berättigade folkklassernas fördel skall snarare blifva grunden till en sådan förändring uti kammaren.

Vi veta alla, och erfarenheten har visat under de tre sista åren, att denna kammare i och för en vigtig ekonomisk samhällsfråga, nemligen tullfrågan, under tre valperioder blifvit ganska betydligt reducerad i sin politiska sammansättning, och jag tror mig kunna försäkra herrarne, att då en gång denna tullfråga blifvit öfverstökad, komma samma valkorporationer, som nu på ett så segrande sätt inom landets alla landsting skickat till Första Kammaren tullskyddsvänner, att utbyta de personer, som envist motsatt sig hvarje förändring i den riktning jag nyss nämnde, mot andra, som visat sig mera ömna om folkets bästa i dess helhet, än jag fruktar att denna kammare i allmänhet visat sig. Jag vill tillika nämna, att jag i denna fråga kommer att begära votering, icke därför att jag sätter i fråga möjligheten af att lagutskottets yrkande nu skulle bifallas, utan emedan jag anser det

(Forts.)

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmeiserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*
(Forts.)

vara af stort statistiskt intresse att veta, om den del af kammaren, som gillar lagutskottets åsigt, har tillvuxit eller förminskats sedan förra riksdagen.

Herr Andersson, Gustaf: Då jag i utskottet deltagit i denna frågas behandling och reserverat mig mot det beslut, hvartill utskottet kommit, skall jag be att för kammaren få tillkännagifva de skäl jag har för min åsigt, synnerligast därför att personer inom riksdagen sagt mig, att de förundrat sig öfver min reservation och misstagit sig på mig, hvilket är ledsamt; därför skall hädanefter ingen här i kammaren behöfva misstaga sig på mig och min åsigt i denna fråga.

En föregående talare har önskat, att han med sitt anförande skulle rubba någons öfvertygelse, och stämplat den kommunala rösträtten såsom varande högst orättvis. Till denne talare får jag säga: min öfvertygelse har han icke rubbat, och samme talare måste ha ett egendomligt begrepp om orättvisa, ty, att en person får vara med och besluta samt rösta efter samma grund som han skall betala, det kallar jag *rättvisa*, och att en del skulle besluta och en annan, eller andra, betala, det kallar jag *orättvisa*.

Om utskottets förslag bifalles, så blir hela skilnaden den, att magten flyttas litet längre ned än der den nu ligger. Men ett fåtal erhåller magten i alla fall, ty om vi tänka oss en kommun, hvars hela fyrktal uppgår till 20,000, och att der finnes *en* person, som innehar hälften af fyrktalet, så skulle denne person enligt utskottets förslag icke få rösta för mer än 2,000 fyrk, och de öfriga 8,000 skulle kastas bort. Deremot om det inom samma kommun finnes en person, som hade 1,900 fyrk, han skulle få rösta för allesammans; finge då den senare en hemmansegare med 100 fyrk, eller något deröfver, med sig, kunde de sistnämnde på en kommunalstämma rösta omkull den förstnämnde, som egde socknens halfva fyrktal. Skulle det kunna kallas rättvisa?

Här har talats om, att inom 54 kommuner i riket är det *en* person i hvarje kommun, som eger mer än halfva fyrktalet, och att detta är orättvist. Jag vågar dock påstå, att inga *vådor* deraf uppstått.

Efter detta anförande hördes rop på proposition.

Herr Borg: Man skulle hafva trott att under de 20 år denna fråga ventilerats, och i samma mån som vi med afseende å densamma hunnit samla större erfarenhet, den också skulle hafva förts en smula framåt, helst upphörligen från landsbygden förnummits allt starkare och starkare röster för förändringar på ifrågavarande område. En man, som sjelf tagit en hufvudsaklig del i kommunallagarnes författande och hvars namn förekommer som kontrasignant å desamma, statsrådet Lagerstråle, har för några år sedan i denna kammare yttrat, att han ansåg dem innehålla vissa så obilliga och orättvisa stadganden, att de innebära en »tillintetgörelse af kommunalförfattningarnes grund och anda vid deras tillämpning i vissa kommuner; ty man kan icke tala om kommunal själfstyrelse och gemensam förvaltning, då en enda person dikterar besluten. Denne ende person kan efter sitt behag

tvinga öfriga medlemmar af kommunen att i tur efter hvarandra under den tid kommunalförfattningarna bestämma, bestrida de uppdrag, som röra kommunens förvaltning, och han utestänger möjligheten för dem att välja honom sjelf. Han kan sålunda tvinga öfriga kommunalmedlemmar att värda angelägenheter, som hufvudsakligen äro hans egna. Enligt statistiska redogörelser hade inhemtats att år 1871 funnos 54 kommuner, i hvilka öfvervägande kommunal rösträtt tillkom en enda person.

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.*

(Forts.)

En annan ledamot af denna kammare, herr Widmark, beräknade vid samma tillfälle att af Sveriges kommuner voro »54 allenastyrande och 3,483 skenbart röstberättigade».

Det missnöje som varit rådande öfver dessa oegentligheter framhåller Lagerstråle ytterligare, då han säger: »jag tror visserligen, att känslan af obilligheten i nuvarande stadgande skulle mindre hafva gjort sig gällande, derest röstöfvervigten varit förenad med jordegendom, ty det inträffar i allmänhet, att på en stor egendom finnas många familjer, för hvilka egendomsegaren kan anses föra talan; men på många ställen är förhållandet, att en uppdrifven rösträtt tillkommer industriella företag, som bedrifvas med folk, som är sammandraget från många främmande håll, och der gör missnöjet sig företrädesvis gällande och har som mig synes med full befogenhet framträdt.»

Och, mine berrar, äfven om det icke förekommit så många klagomål vid författningarnas tillämpning, bören I komma ihåg, att då rösträtten är laglig, hjälper ej synnerligen att klaga, då det enda ställe, hvarest klagomål vid sådant förhållande kunna anföras, är hos Riksdagen.

Det är tydligt och klart, att en sådan rösträtt måste medföra en mängd olägenheter, såsom att den i högsta grad förslappar den allmänna andan, minskar intresset för kommunala angelägenheter, lägger beskattningen i ett fåtals händer och derigenom utöfvar ett mycket skadligt inflytande vida omkring.

Man har såsom skäl för bibehållande af den nuvarande kommunala rösträtten ständigt sagt, att dess borttagande skulle rubba grunderna för valen till Första Kammaren. Men vid minsta eftertanke torde man finna, att så icke är förhållandet, när det ju icke föreslagits att förlägga magten till andra folkklasser än de, som för närvarande innehafva den, d. v. s. de besuttne fastighetsegarne och öfrige högre beskattade, ehuru man sökt ändra magtens tyndpunkt inom dessa samma klasser.

Jag kan därför icke föreställa mig möjligheten af att Första Kammaren på något sätt skulle få en annan sammansättning, om man ginge in på en förändrad rösträttsskala, med $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{20}$ e. d. af samtliga röstetalet som röstmaximum.

Ehuru föga utsigt för närvarande torde finnas att få igenom ifrågasvarande reform, tager jag mig dock friheten hemställa, huru vida, då det är känt, hvilken orättvisa de nuvarande förhållandena medföra — jag tillåter mig erinra att hr Lagerstråle också yttrat, att om de statistiska utredningarna i detta ämne varit kända före 1862, huruledes i 54 kommuner en enda person hade öfvervägande rösträtt o. s. v., kommunalförfattningarna ej kommit till i den form, de nu hafva och

*Ifrågasatt
ändring af be-
stämmelserna
om den kom-
munala röst-
rätten på lan-
det.* som väckt så mycket missnöje — och huru oklok den nuvarande kom-
munala rösträtten är, huru vida, säger jag, det då kan vara skäl att
längre bibehålla densamma oförändrad. Jag säger, att den är *oklok*,
emedan den framkallar och måste framkalla missnöje, enär så många
och stora klasser och folkgrupper i vårt samhälle länge förgäfves önskat
och fordrat en reform i förevarande afseende.

(Forts.)

Den ena reformen afslås emellertid efter den andra. Nyligen till-
bakavisades 100,000 dissenters, nu flera hundra tusen andra medbor-
gare, som yrka en mera billig och rättvis rösträtt. Jag hemställer,
huru vida det kan vara till samhällets nytta att nu ej taga ett steg
framåt i den riktning, rättvisa, billighet och klokhet föreskrifva.

Jag yrkar bifall till lagutskottets betänkande.

Herr Lundin: Jag skall värdsamt anhålla att få göra en ändring
i mitt yrkande.

Jag yrkade nemligen afslag å motionerna, men jag skall anhålla
att få förena mig med reservanternas och yrka bifall till deras förslag.

Herr Söderberg: Jag kan ej förstå hvarför de herrar, som nu
icke innehafva denna magt, kunna motsätta sig detta förslag.

Grunden härför lär säkerligen vara en sorts rädsla hos dessa per-
soner att få emottaga en sådan fördel, som nu lagutskottet vill till-
erkänna dem. Och tror jag häraf, att de tänka som så: har man inga
rättigheter, så har man dess mindre på sitt samvete, hur än ett kom-
munalbeslut utfaller, vare sig lyckligt eller olyckligt.

Jag yrkar bifall till motionen.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr
grefven och talmannen, att i afseende på nu förevarande utlåtande
yrkats, dels att hvad utskottet deri hemställt skulle bifallas, dels, af
herr *Ölander*, att samma hemställan skulle bifallas med den ändring,
att de i författningsförslaget förekommande orden »någon» och »tionde-
del» skulle utbytas, det förra mot ordet »bolag» och det senare mot
ordet »femtedel», dels ock att utskottets hemställan skulle afslås.

Härefter gjorde herr grefven och talmannen propositioner i enlig-
het med dessa yrkanden och förklarade sig anse propositionen på afslag
å utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf och sedan till kontrapropo-
sition dervid antagits bifall till utskottets hemställan, uppsattes, juste-
rades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som afslår hvad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande n:o
39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles berörda hemställan.

Vid slutet af den häröfver anställda omröstningen befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 84;
Nej — 23.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

n:o 6, i anledning af väckta motioner om ändring af § 23 riksdagsordningen; och

n:o 7, i anledning af väckta motioner om ändring af § 14 riksdagsordningen;

statsutskottets utlåtanden:

n:o 5, angående regleringen af utgifterna under riksstatens fjerde hufvudtitel, omfattande anslagen till landtförsvaret;

n:o 45, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående befrielse för rusthållarne vid andra lifgrenadierregementet från erläggande af betalning för förbrukad exercisammunition; samt

n:o 46, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående utvidgning af södra skånska infanteriregementets mötesplats Refvinge;

sammansatta stats- och bevillningsutskottets utlåtande n:o 2, i anledning af en utaf Riksdagens år 1888 församlade revisorer i deras berättelse angående statsverket gjord framställning i fråga om indrifning och redovisning af de enskilda sedelutgifvande bankernas bevillningsafgifter; äfvensom

lagutskottets utlåtanden:

n:o 40, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om åtgärder för skyddande af arbetares lif och helsa i arbetet;

n:o 41, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af 32 § 1 mom. i förordningen angående fattigvården den 9 juni 1871; samt

n:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående enskild sedelutgifvande banks, bankaktiebolags och sparbanks konkurs samt till lag med vissa bestämmelser angående enskilda sedelutgifvande banker.

Herr greffen och talmannen tillkännagaf, att vid talmanskonferens, som hållits nästlidne dag, den åsigt gjort sig gällande, att vid kamrarnes sammanträden nästa lördag borde till afgörande företagas statsutskottets utlåtande n:o 5 och derefter, om möjligt, jemväl lagutskottets utlåtande n:o 40, hvarjemte talmännen öfverenskommit, att, derest icke båda dessa utlåtanden hunne slutbehandlas på lördagen, sammanträden skulle för sådant ändamål hållas äfven nästpåföljande måndag.

På framställning af herr grefven och talmannen beslöts härefter, att på föredragningslistan till nästa sammanträde skulle bland utskotts-
betänkandena uppföras främst statsutskottets utlåtande n:o 5, vidare
lagutskottets utlåtande n:o 40 och derefter öfriga denna dag första
gången bordlagda betänkanden, äfvensom att bevillningsutskottets me-
morial n:o 8 skulle sättas sist å samma lista.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades herr *Nordenfelt* från
och med den 11 till och med den 23 i denna månad.

Herr Smith erhöi på begäran ordet och yttrade: Vid min åter-
komst i dag från en resa erfor jag att mina sistlidne onsdag väckta
motioner icke blifvit remitterade till konstitutionsutskottet. För att
icke besvära kammaren med deras uppläsande hade jag, såsom till-
förene vid väckande af motioner, gjort en kort resumé af deras inne-
håll och slutade med uppläsandet af klämmanne, hvar och en för sig.
Jag trodde detta vara till fyllest, då 55 § sista mom. riksdagsordningen
säger: »ej må i en skrift flera mål af olika beskaffenhet sammanföras».
Då nu det anförande jag gjorde innehöll fyra motioner och jag bifogade
dessa det memorial, jag föredrog, hade jag trott att motionerna skulle
blifvit remitterade. Men då jag hör att de icke så betraktats, återstår
för mig för att få motionerna väckta icke annat än att begära tillå-
telse till deras uppläsande i dag. Detta kommer emellertid att kräfva
1½ timme och jag är ledsen att dermed nödgas falla kammaren be-
svärlig. Men jag kan ej gå till väga på annat sätt.

Som jag är besvärad af en tillfällig halsåkomma, får jag anhålla
att en kanslist måtte vara mig behjelpig vid motionernas uppläsande.

Herr vice talmannen: I anledning af det nyss afgifna yttran-
det ber jag att få meddela, att herr Smith vid det plenum, hvarom
han talat, uppläste ett memorial, hvilket slutade med särskilda i detalj
utförda förslag till grundlagsändringar. Sedan memorialet blifvit upp-
läst och bordlagdt, beslöt kammaren i nästpåföljande plenum att re-
mittera memorialet till konstitutionsutskottet.

Hvad de särskilda nu omförmälda fyra motionerna beträffar, hvilka
innehålla alldeles enahanda förslag som memorialet, kunde dessa så
mycket mindre anses vara vid förstnämnda plenum väckta, som någon
uppläsning af dem då ej egde rum, och kammaren, som eljest alltid,
när motioner afgifvas, beträffande hvarje motion för sig lemnas till-
fälle att, så vida densamma ej begüres på bordet, genast besluta om
dess remitterande, hade all anledning att betrakta herr Smiths skrift-
ligen affattade memorial såsom en enda motion. Om det ock förut
inträffat, att vid motions afgifvande densamma icke blifvit i sin helhet
uppläst — något som ju hvarken talmannen eller kammarens öfriga
ledamöter, hvilka ej känna motionens innehåll, kunnat vid tillfället

kontrollera — så är detta en helt annan sak. I förevarande fall voro de i herr Smiths nu omnämnda fyra motioner framställda förslag sammanfattade i memorialet, och motionärens syfte var redan vunnet, då memorialet behandlades såsom en motion.

Herr Smith: Jag anhåller att få fästa uppmärksamheten på, att mitt nämnda anförande tydligen innehöll, att jag väckte de och de motionerna. Af innehållet framgick alldeles uppenbart, att det ej kunde utgöra motiveringen till dessa fyra viktiga motioner. En hvar, som vill läsa mitt anförande, skall ovilkorligen inse detta, och då dessa motioner medföljde anförandet, borde deraf hafva framgått, att detta anförande var tillkommet på samma sätt, som det, hvarpå jag vid flera föregående tillfällen gått till våga och som då tillåtits. Jag ber om ursäkt att jag icke kände att en ny sed i detta afseende blifvit införd. Då emellertid så tyckes vara förhållandet, återstår för mig ej annat än att uppläsa motionerna, ty mitt anförande förliden onsdag kan jag ej anse vara någon motion. En dylik uppfattning skulle strida mot 55 § riksdagsordningen, enär jag naturligtvis ej hade rättighet att i ett och samma memorial väcka fyra särskilda motioner.

Emellertid är ingen skada skedd. Jag blott beklagar, att kammararen skall nödgas höra samma saker upprepas ännu en gång.

Herr vice talmannen: Jag anhåller blott att få lemna den upplysningen, att, enär de i dessa fyra motioner gjorda förslag endast afse ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen, på grund af ämnets beskaffenhet hinder ej förefunnits att sammanföra dem i en motion. Då nu det af herr Smith upplästa memorialet innefattade bestämda förslag till grundlagsändringar, måste detsamma betraktas som en motion och har såsom sådan behandlats.

Härefter aflemnade herr *Smith* följande motioner:

n:o 55, om ändring i §§ 7, 11, 12, 28 och 105 regeringsformen äfvensom § 38 riksdagsordningen samt upphäfvande af § 32 regeringsformen;

n:o 56, om ändring af § 13 regeringsformen;

n:o 57, om upphäfvande af § 15 regeringsformen och ändring i §§ 7, 38, 105 och 106 af samma grundlag äfvensom i § 38 riksdagsordningen; samt

n:o 58, om ändring af § 89 regeringsformen.

Dessa motioner blefvo, hvar för sig, upplästa och på begäran bordlagda.

Justerades sju protokollsutdrag för detta sammanträde.

På framställning af herr vice talmannen, som öfvertagit ledningen af kammarens förhandlingar, medgaf kammaren, att de utfärdade anslagen till sammanträdets fortsättande på eftermiddagen finge nedtagas.

Kammaren åtskildes kl. 4,44 e. m.

In fidem
A. von Krusenstjerna.

Fredagen den 5 april.

Kammaren sammanträdde kl. 2,30 e. m.

Justerades protokollet för den 29 sistlidne mars.

Anmälades och bordlades:

bevillningsutskottets memorial n:o 9, i anledning af återremiss af 2 punkten i utskottets betänkande n:o 7, angående bevillningsafgifter för särskilda förmåner och rättigheter; samt

Första Kammarens tillfälliga utskotts memorial n:o 9, i anledning af väckt motion angående rätt för rust- och rotehållare att bestämma formen för soldats aflöning.

Efter föredragning af herr *Smiths* nedannämnda, den 3 i denna månad bordlagda motioner:

n:o 55, om ändring i §§ 7, 11, 12, 28 och 105 regeringsformen äfvensom § 38 riksdagsordningen samt upphäfvande af § 32 regeringsformen;

n:o 56, om ändring af § 13 regeringsformen;

n:o 57, om upphäfvande af § 15 regeringsformen och ändring i §§ 7, 38, 105 och 106 af samma grundlag äfvensom i § 38 riksdagsordningen; samt

n:o 58, om ändring af § 89 regeringsformen;

blefvo dessa motioner tillika med särskilda i anledning deraf inom kammaren afgifna yttranden hänvisade till konstitutionsutskottet.

Föredrogos, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran följande den 3 i denna månad bordlagda ärenden, nemligen: statsutskottets utlåtande n:o 5, lagutskottets utlåtande n:o 40, konstitutionsutskottets utlåtanden n:is 6 och 7, statsutskottets utlåtanden n:is 45 och 46, sammansatta stats- och bevillningsutskottets utlåtande n:o 2 äfvensom lagutskottets utlåtanden n:is 41 och 42.

På framställning af herr grefven och talmannen beslöts, att de ärenden, som denna dag bordlagts första gången, skulle sättas främst på föredragningslistan till nästa sammanträde.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 2,39 e. m.

In fidem

A. von *Krusenstjerna*.
